Аннотация
к рабочей программе по родному языку
на уровень основного общего образования
(5-9 классы ФГОС) на 2021 – 2022 учебный год

Личностные результаты:

1. Российская гражданская идентичность (патриотизм, уважение к Отечеству, к прошлому и настоящему многонационального народа России, чувство ответственности и долга перед Родиной, идентификация себя в качестве гражданина России, субъективная значимость использования русского языка и языков народов России, осознание и ощущение личностной сопричастности судьбе российского народа). Осознание этнической принадлежности, знание истории, языка, культуры своего народа, своего края, основ культурного наследия народов России и человечества (идентичность человека с российской многонациональной культурой, сопричастность истории народов и государств, находившихся на территории современной России); интериоризация гуманистических, демократических и традиционных ценностей многонационального российского общества. Осознанное, уважительное и доброжелательное отношение к истории, культуре, религии, традициям, языкам, ценностям народов России и народов мира.

2. Готовность и способность обучающихся к саморазвитию и самообразованию на основе мотивации к обучению и познанию; готовность и способность осознанному выбору и построению дальнейшей индивидуальной траектории образования на базе ориентировки в мире профессий и профессиональных предпочтений, с учетом устойчивых познавательных интересов.

3. Развитое моральное сознание и компетентность в решении моральных проблем на основе личностного выбора, формирование нравственных чувств и нравственного поведения, осознанного и ответственного отношения к собственным поступкам (способность к нравственному самосовершенствованию; веротерпимость, уважительное отношение к религиозным чувствам, взглядам людей или их отсутствию; знание основных норм морали, нравственных, духовных идеалов, хранимых в культурных традициях народов России, готовность на их основе к сознательному самоограничению в поступках, поведении, расточительном потребительстве; сформированность представлений об основах светской этики, культуры традиционных религий, их роли в развитии культуры и истории России и человечества, в становлении гражданского общества и российской государственности; понимание значения нравственности, веры и религии в жизни человека, семьи и общества). Сформированность ответственного отношения к учению; уважительного отношения к труду, наличие опыта участия в социально значимом труде. Осознание значения семьи в жизни человека и общества, принятие ценности семейной жизни, уважительное и заботливое отношение к членам своей семьи.

4. Сформированность целостного мировоззрения, соответствующего современному уровню развития науки и общественной практики, учитывающего социальное, культурное, языковое, духовное многообразие современного мира.

5. Осознанное, уважительное и доброжелательное отношение к другому человеку, его мнению, мировоззрению, культуре, языку, вере, гражданской позиции. Готовность и способность вести диалог с другими людьми и достигать в нем взаимопонимания (идентификация себя как полноправного субъекта общения, готовность к конструированию образа партнера по диалогу, готовность к конструированию образа допустимых способов диалога, готовность к конструированию процесса диалога как конвенционирования интересов, процедур, готовность и способность к ведению переговоров). 6. Освоенность социальных норм, правил поведения, ролей и форм социальной жизни в группах и сообществах. Участие в школьном самоуправлении и общественной жизни в пределах возрастных компетенций с учетом региональных, этнокультурных, социальных и экономических особенностей (формирование готовности к участию в процессе упорядочения социальных связей и отношений, в которые

включены и которые формируют сами учащиеся; включенность в непосредственное гражданское участие, готовность участвовать в жизнедеятельности подросткового общественного объединения, продуктивно взаимодействующего с социальной средой и социальными институтами; идентификация себя в качестве субъекта социальных преобразований, освоение компетентностей в сфере организаторской деятельности; интериоризация ценностей созидательного отношения к окружающей действительности, ценностей социального творчества, ценности продуктивной организации совместной деятельности, самореализации в группе и организации, ценности «другого» как равноправного партнера, формирование компетенций анализа, проектирования, организации деятельности, рефлексии изменений, способов взаимовыгодного сотрудничества, способов реализации собственного лидерского потенциала).

7. Сформированность ценности здорового и безопасного образа жизни; интериоризация правил индивидуального и коллективного безопасного поведения в чрезвычайных ситуациях, угрожающих жизни и здоровью людей, правил поведения на транспорте и на дорогах.

8. Развитость эстетического сознания через освоение художественного наследия народов России и мира, творческой деятельности эстетического характера (способность понимать художественные произведения, отражающие разные этнокультурные традиции; сформированность основ художественной культуры обучающихся как части их общей духовной культуры, как особого способа познания жизни и средства организации общения; эстетическое, эмоционально-ценностное видение окружающего мира; способность к эмоционально-ценностному освоению мира, самовыражению и ориентации в художественном и нравственном пространстве культуры; уважение к истории культуры своего Отечества, выраженной в том числе в понимании красоты человека; потребность в общении с художественными произведениями, сформированность активного отношения к традициям художественной культуры как смысловой, эстетической и личностно-значимой ценности).

9. Сформированность основ экологической культуры, соответствующей современному уровню экологического мышления, наличие опыта экологически ориентированной рефлексивно-оценочной и практической деятельности в жизненных ситуациях (готовность к исследованию природы, к занятиям сельскохозяйственным трудом, к художественно-эстетическому отражению природы, к занятиям туризмом, в том числе экотуризмом, к осуществлению природоохранной деятельности).

Метапредметные результаты

В соответствии ФГОС ООО выделяются три группы универсальных учебных действий: регулятивные, познавательные, коммуникативные.

Регулятивные УУД

1. Умение самостоятельно определять цели обучения, ставить и формулировать новые задачи в учебе и познавательной деятельности, развивать мотивы и интересы своей познавательной деятельности. Обучающийся сможет:

- анализировать существующие и планировать будущие образовательные результаты;
- идентифицировать собственные проблемы и определять главную проблему;
- выдвигать версии решения проблемы, формулировать гипотезы, предвосхищать конечный результат;
- ставить цель деятельности на основе определенной проблемы и существующих возможностей;
- формулировать учебные задачи как шаги достижения поставленной цели деятельности;
- обосновывать целевые ориентиры и приоритеты ссылками на ценности, указывая и обосновывая логическую последовательность шагов.

2. Умение самостоятельно планировать пути достижения целей, в том числе альтернативные, осознанно выбирать наиболее эффективные способы решения учебных и познавательных задач. Обучающийся сможет:

- определять необходимые действие(я) в соответствии с учебной и познавательной задачей и составлять алгоритм их выполнения;

- обосновывать и осуществлять выбор наиболее эффективных способов решения учебных и познавательных задач;
- определять/находить, в том числе из предложенных вариантов, условия для выполнения учебной и познавательной задачи;
- выстраивать жизненные планы на краткосрочное будущее (заявлять целевые ориентиры, ставить адекватные им задачи и предлагать действия, указывая и обосновывая логическую последовательность шагов);
- выбирать из предложенных вариантов и самостоятельно искать средства/ресурсы для решения задачи/достижения цели;
- составлять план решения проблемы (выполнения проекта, проведения исследования);
- определять потенциальные затруднения при решении учебной и познавательной задачи и находить средства для их устранения;
- описывать свой опыт, оформляя его для передачи другим людям в виде технологии решения практических задач определенного класса;
- планировать и корректировать свою индивидуальную образовательную траекторию.

3. Умение соотносить свои действия с планируемыми результатами, осуществлять контроль своей деятельности в процессе достижения результата, определять способы действий в рамках предложенных условий и требований, корректировать свои действия в соответствии с изменяющейся ситуацией. Обучающийся сможет:

- определять совместно с педагогом и сверстниками критерии планируемых результатов и критерии оценки своей учебной деятельности;
- систематизировать (в том числе выбирать приоритетные) критерии планируемых результатов и оценки своей деятельности;
- отбирать инструменты для оценивания своей деятельности, осуществлять самоконтроль своей деятельности в рамках предложенных условий и требований;
- оценивать свою деятельность, аргументируя причины достижения или отсутствия планируемого результата;
- находить достаточные средства для выполнения учебных действий в изменяющейся ситуации и/или при отсутствии планируемого результата;
- работая по своему плану, вносить коррективы в текущую деятельность на основе анализа изменений ситуации для получения запланированных характеристик продукта/результата;
- устанавливать связь между полученными характеристиками продукта и характеристиками процесса деятельности и по завершении деятельности предлагать изменение характеристик процесса для получения улучшенных характеристик продукта;
- сверять свои действия с целью и, при необходимости, исправлять ошибки самостоятельно.

4. Умение оценивать правильность выполнения учебной задачи, собственные возможности ее решения. Обучающийся сможет:

- определять критерии правильности (корректности) выполнения учебной задачи;
- анализировать и обосновывать применение соответствующего инструментария для выполнения учебной задачи;
- свободно пользоваться выработанными критериями оценки и самооценки, исходя из цели и имеющихся средств, различая результат и способы действий;
- оценивать продукт своей деятельности по заданным и/или самостоятельно определенным критериям в соответствии с целью деятельности;
- обосновывать достижимость цели выбранным способом на основе оценки своих внутренних ресурсов и доступных внешних ресурсов;
- фиксировать и анализировать динамику собственных образовательных результатов.

5. Владение основами самоконтроля, самооценки, принятия решений и осуществления осознанного выбора в учебной и познавательной. Обучающийся сможет:

- наблюдать и анализировать собственную учебную и познавательную деятельность и деятельность других обучающихся в процессе взаимопроверки;
- соотносить реальные и планируемые результаты индивидуальной образовательной деятельности и делать выводы;
- принимать решение в учебной ситуации и нести за него ответственность;
- самостоятельно определять причины своего успеха или неуспеха и находить способы выхода из ситуации неуспеха;
- ретроспективно определять, какие действия по решению учебной задачи или параметры этих действий привели к получению имеющегося продукта учебной деятельности;
- демонстрировать приемы регуляции психофизиологических/ эмоциональных состояний для достижения эффекта успокоения (устранения эмоциональной напряженности), эффекта восстановления (ослабления проявлений утомления), эффекта активизации (повышения психофизиологической реактивности).

Познавательные УУД

6. Умение определять понятия, создавать обобщения, устанавливать аналогии, классифицировать, самостоятельно выбирать основания и критерии для классификации, устанавливать причинно-следственные связи, строить логическое рассуждение, умозаключение (индуктивное, дедуктивное, по аналогии) и делать выводы. Обучающийся сможет:

- подбирать слова, соподчиненные ключевому слову, определяющие его признаки и свойства;
- выстраивать логическую цепочку, состоящую из ключевого слова и соподчиненных ему слов;
- выделять общий признак двух или нескольких предметов или явлений и объяснять их сходство;
- объединять предметы и явления в группы по определенным признакам, сравнивать, классифицировать и обобщать факты и явления;
- выделять явление из общего ряда других явлений;
- определять обстоятельства, которые предшествовали возникновению связи между явлениями, из этих обстоятельств выделять определяющие, способные быть причиной данного явления, выявлять причины и следствия явлений;
- строить рассуждение от общих закономерностей к частным явлениям и от частных явлений к общим закономерностям;
- строить рассуждение на основе сравнения предметов и явлений, выделяя при этом общие признаки;
- излагать полученную информацию, интерпретируя ее в контексте решаемой задачи;
- самостоятельно указывать на информацию, нуждающуюся в проверке, предлагать и применять способ проверки достоверности информации;
- вербализовать эмоциональное впечатление, оказанное на него источником;
- объяснять явления, процессы, связи и отношения, выявляемые в ходе познавательной и исследовательской деятельности (приводить объяснение с изменением формы представления; объяснять, детализируя или обобщая; объяснять с заданной точки зрения);
- выявлять и называть причины события, явления, в том числе возможные / наиболее вероятные причины, возможные последствия заданной причины, самостоятельно осуществляя причинно-следственный анализ;
- делать вывод на основе критического анализа разных точек зрения, подтверждать вывод собственной аргументацией или самостоятельно полученными данными.

7. Умение создавать, применять и преобразовывать знаки и символы, модели и схемы для решения учебных и познавательных задач. Обучающийся сможет:

- обозначать символом и знаком предмет и/или явление;
- определять логические связи между предметами и/или явлениями, обозначать данные логические связи с помощью знаков в схеме;
- создавать абстрактный или реальный образ предмета и/или явления;
- строить модель/схему на основе условий задачи и/или способа ее решения;
- создавать вербальные, вещественные и информационные модели с выделением существенных характеристик объекта для определения способа решения задачи в соответствии с ситуацией;
- преобразовывать модели с целью выявления общих законов, определяющих данную предметную область;
- переводить сложную по составу (многоаспектную) информацию из графического или формализованного (символьного) представления в текстовое, и наоборот;
- строить схему, алгоритм действия, исправлять или восстанавливать неизвестный ранее алгоритм на основе имеющегося знания об объекте, к которому применяется алгоритм;
- строить доказательство: прямое, косвенное, от противного;
- анализировать/рефлексировать опыт разработки и реализации учебного проекта, исследования (теоретического, эмпирического) на основе предложенной проблемной ситуации, поставленной цели и/или заданных критериев оценки продукта/результата.

8. Смысловое чтение. Обучающийся сможет:

- находить в тексте требуемую информацию (в соответствии с целями своей деятельности);
- ориентироваться в содержании текста, понимать целостный смысл текста, структурировать текст;
- устанавливать взаимосвязь описанных в тексте событий, явлений, процессов;
- резюмировать главную идею текста;
- преобразовывать текст, «переводя» его в другую модальность, интерпретировать текст (художественный и нехудожественный – учебный, научно-популярный, информационный, текст non-fiction);
- критически оценивать содержание и форму текста.

9. Формирование и развитие экологического мышления, умение применять его в познавательной, коммуникативной, социальной практике и профессиональной ориентации. Обучающийся сможет:

- определять свое отношение к природной среде;
- анализировать влияние экологических факторов на среду обитания живых организмов;
- проводить причинный и вероятностный анализ экологических ситуаций;
- прогнозировать изменения ситуации при смене действия одного фактора на действие другого фактора;
- распространять экологические знания и участвовать в практических делах по защите окружающей среды;
- выражать свое отношение к природе через рисунки, сочинения, модели, проектные работы.

10. Развитие мотивации к овладению культурой активного использования словарей и других поисковых систем. Обучающийся сможет:

- определять необходимые ключевые поисковые слова и запросы;
- осуществлять взаимодействие с электронными поисковыми системами, словарями;
- формировать множественную выборку из поисковых источников для объективизации результатов поиска;

- соотносить полученные результаты поиска со своей деятельностью.

Коммуникативные УУД

11. Умение организовывать учебное сотрудничество и совместную деятельность с учителем и сверстниками; работать индивидуально и в группе: находить общее решение и разрешать конфликты на основе согласования позиций и учета интересов; формулировать, аргументировать и отстаивать свое мнение. Обучающийся сможет:

– определять возможные роли в совместной деятельности;

– играть определенную роль в совместной деятельности;

– принимать позицию собеседника, понимая позицию другого, различать в его речи: мнение (точку зрения), доказательство (аргументы), факты; гипотезы, аксиомы, теории;

– определять свои действия и действия партнера, которые способствовали или препятствовали продуктивной коммуникации;

– строить позитивные отношения в процессе учебной и познавательной деятельности;

– корректно и аргументированно отстаивать свою точку зрения, в дискуссии уметь выдвигать контраргументы, перефразировать свою мысль (владение механизмом эквивалентных замен);

– критически относиться к собственному мнению, с достоинством признавать ошибочность своего мнения (если оно таково) и корректировать его;

– предлагать альтернативное решение в конфликтной ситуации;

– выделять общую точку зрения в дискуссии;

– договариваться о правилах и вопросах для обсуждения в соответствии с поставленной перед группой задачей;

– организовывать учебное взаимодействие в группе (определять общие цели, распределять роли, договариваться друг с другом и т. д.);

– устранять в рамках диалога разрывы в коммуникации, обусловленные непониманием/неприятием со стороны собеседника задачи, формы или содержания диалога.

12. Умение осознанно использовать речевые средства в соответствии с задачей коммуникации для выражения своих чувств, мыслей и потребностей для планирования и регуляции своей деятельности; владение устной и письменной речью, монологической контекстной речью. Обучающийся сможет:

- определять задачу коммуникации и в соответствии с ней отбирать речевые средства;
- отбирать и использовать речевые средства в процессе коммуникации с другими людьми (диалог в паре, в малой группе и т. д.);
- представлять в устной или письменной форме развернутый план собственной деятельности;
- соблюдать нормы публичной речи, регламент в монологе и дискуссии в соответствии с коммуникативной задачей;
- высказывать и обосновывать мнение (суждение) и запрашивать мнение партнера в рамках диалога;
- принимать решение в ходе диалога и согласовывать его с собеседником;
- создавать письменные «клишированные» и оригинальные тексты с использованием необходимых речевых средств;
- использовать вербальные средства (средства логической связи) для выделения смысловых блоков своего выступления;
- использовать невербальные средства или наглядные материалы, подготовленные/отобранные под руководством учителя;
- делать оценочный вывод о достижении цели коммуникации непосредственно после завершения коммуникативного контакта и обосновывать его.

13. Формирование и развитие компетентности в области использования информационно-коммуникационных технологий (далее – ИКТ). Обучающийся сможет:

- целенаправленно искать и использовать информационные ресурсы, необходимые для решения учебных и практических задач с помощью средств ИКТ;
- выбирать, строить и использовать адекватную информационную модель для передачи своих мыслей средствами естественных и формальных языков в соответствии с условиями коммуникации;
- выделять информационный аспект задачи, оперировать данными, использовать модель решения задачи;
- использовать компьютерные технологии (включая выбор адекватных задаче инструментальных программно-аппаратных средств и сервисов) для решения информационных и коммуникационных учебных задач, в том числе: вычисление, написание писем, сочинений, докладов, рефератов, создание презентаций и др.;
- использовать информацию с учетом этических и правовых норм;
- создавать информационные ресурсы разного типа и для разных аудиторий, соблюдать информационную гигиену и правила информационной безопасности.

Предметные результаты:

- представление об основных функциях языка, о роли татарского языка как национального языка татарского народа, как государственного языка Республики Татарстан, о связи языка и культуры народа, о роли родного языка в жизни человека и общества;
- понимание места родного языка в системе гуманитарных наук и его роли в образовании в целом;
- усвоение основ научных знаний о родном языке; понимание взаимосвязи его уровней и единиц;
- освоение базовых понятий лингвистики: лингвистика и ее основные разделы; язык и речь, речевое общение, речь устная и письменная; монолог, диалог и их виды; ситуация речевого общения; разговорная речь, научный, публицистический, официально-деловой стили, язык художественной литературы; жанры научного, публицистического, официально-делового;
- стилей и разговорной речи; функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение); текст, типы текста; основные единицы языка, их признаки и особенности употребления в речи;
- овладение основными стилистическими ресурсами лексики и фразеологии татарского языка, основными нормами татарского литературного языка (орфоэпическими, лексическими, грамматическими, орфографическими, пунктуационными), нормами речевого этикета; использование их в своей речевой практике при создании устных и письменных высказываний;
- опознавание и анализ основных единиц языка, грамматических категорий языка, уместное употребление языковых единиц адекватно ситуации речевого общения;
- проведение различных видов анализа слова (фонетического, морфемного, словообразовательного, лексического, морфологического), синтаксического анализа словосочетания и предложения, многоаспектного анализа с точки зрения его основных признаков и структуры, принадлежности к определенным функциональным разновидностям языка, особенностей языкового оформления, использования выразительных средств языка;
- понимание коммуникативно-эстетических возможностей лексической и грамматической синонимии и использование их в собственной речевой практике;
- осознание эстетической функции татарского языка, способность оценивать эстетическую сторону речевого высказывания при анализе текстов художественной литературы.

ФӘННЕ ӨЙРӘНҮНЕҢ ЯКЫНЧА НӘТИҖӘЛӘРЕ

1) Шәхескә кагылышлы нәтиҗә:

- Татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңлау; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңлау.
- Татар теленең эстетик кыйммәтен аңлау; туган телгә карата хөрмәт, аның белән горурлану; милли мәдәният күренеше буларак татар теленең чисталыгын саклау ихтыяҗы; сөйләм культурасында үзүсешкә омтылу;
- Сөйләшү процессында фикер һәм хисләрне иркен белдерү өчен сүзлек запасының һәм үзләштерелгән грамматик чараларның җитәрлек күләмдә булуы.

2) Метапредмет нәтиҗәләр:

- сөйләмнең барлык төрләренә ия булу:
- телдән сөйләшүне һәм язма хәбәрләрне тиешенчә аңлау;
- укуның барлык төрләренә ия булу;
- төрле стиль һәм жанрдагы текстларны тыңлап тиешенчә кабул итү;
- мәгълүматны төрле чыганаклардан, шул исәптән массакүләм мәгълүмат чараларыннан, уку-укыту процессы өчен дип әзерләнгән компакт-дисклардан, Интернет ресурсларыннан таба алу, төрле сүзлекләрдән, әдәбияттан файдалана белү.
- мәгълүматны сайлап алу һәм билгеле бер темаларга аеру, системалаштыру алымнарына ия булу;
- сөйләм текстларын эчтәлек, стилистик үзенчәлекләр һәм кулланылган тел берәмлекләре буенча чагыштыра һәм тәңгәлләштерә белү;
- алда торган шәхси һәм коллектив уку эшчәнлегенең максатларын, эш-гамәлләр эзлеклелеген, шулай ук ирешелгән нәтиҗәләрне билгели белү һәм аларны телдән, язма формада тиешенчә тәгъбир итү;
- төрле катлаулылыктагы сөйләмә һәм язма текстларны сөйләп бирә белү;
- төп фикер, адресат һәм аралашу ситуациясен исәпкә алып, төрле типтагы, төрле стильдәге һәм жанрдагы сөйләмә һәм язма текстлар төзү;
- үз фикереңне телдән һәм язма формада иркен һәм дөрес итеп тәкъдим итү;
- монолог һәм диалогның бөтен төрләрен дә үзләштерү;
- сөйләм практикасында хәзерге әдәби татар теленең төп орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик нормаларын саклау; язма формада аралашу вакытында төп орфографик кагыйдләрне һәм пунктуация таләпләрен үтәү;
- сөйләм этикетын саклап, телдән аралашуда катанаша алу сәләте;
- үз сөйләмеңне эчтәлек һәм тел бизәкләре ягыннан бәяләү; грамматик һәм сөйләм хаталарын, төгәлсезлекләр табу һәм аларны төзәтү; үзең төзегән текстларны төзәтә һәм камилләштерә белү;
- яшьтәшләрең каршында зур булмаган хәбәр һәм докладлар белән чыгыш ясый алу;
- алган белем-күнекмәләрне көндәлек тормышта кулана һәм башка фәннәрдән белем алганда туган телдән файдалана белү, алган белемнәрне фәнара дәрәҗәдә файдалану (чит тел, әдәбият дәресләре һ.б.);

- Сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү.

3) Предмет нәтиҗәләре:

- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзаллау;
- туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңлау;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерү; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңлау;
- лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерү: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;
- сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләре;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;
- телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен тану һәм анализлау, сөйләм ситуацияләре вакытында тел берәмлекләрен урынлы куллану;
- сүзгә төрле төрдәге анализлар ясау (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ;
- лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңлау һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдалану;
- Татар теленең эстетик функциясен аңлау, әдәби әсәр текстларын анализлау вакытында сөйләмнең эстетик якларын бәяләү сәләте.

СОДЕРЖАНИЕ

Общие сведения о татарском языке.

Язык как средство общения. Язык и речь. Языковые и речевые единицы. Основные функции языка. Роль родного языка в жизни и развитии человека.

Родственные и неродственные языки. Регионы проживания татар. Роль языка в жизни человека и общества.

Фонетика и орфоэпия.

Фонетика и орфоэпия как разделы лингвистики. Органы речи, их участие в образовании звуков речи. Звук. Фонема. Система гласных звуков татарского языка, их количество. Классификация гласных звуков. Изменения в системе гласных звуков татарского языка. Закон сингармонизма, его виды. Сокращение гласных звуков. Дифтонги. Согласные в татарском языке, их количество. Классификация согласных звуков. Изменения в системе согласных звуков татарского языка. Ассимиляция согласных, виды ассимиляции. Гласные и согласные звуки в татарском и русском языках.

Ударение в татарском языке. Случаи, когда ударение не сохраняется в собственных и заимствованных словах татарского языка. Понятие об интонации.

Нормы литературного языка. Понятие о нормах орфоэпии. Орфоэпический словарь.

Фонетический анализ.

Графика, орфография.

Общие сведения о графике и орфографии. Алфавит татарского языка.

Орфография. Правописание гласных. Правописание согласных. Правописание букв, обозначающих сочетание двух звуков. Правописание букв “ъ” и “ь”.

Орфографический словарь. Орфографические нормы языка.

Морфемика (морфемный строй языка) и словообразование.

Общие сведения о строении и образовании слов. Морфема как минимальная значимая единица языка. Корень и аффикс. Однокоренные слова. Образование новых слов при помощи аффиксов. Их роль в словообразовании слов различных частей речи.

Аффиксы, виды аффиксов: словообразовательные и модальные аффиксы. Непроизводные и производные основы.

Способы словообразования в татарском языке. Корневые слова. Производные слова. Сложные слова, структурные виды сложных слов: собственно сложные, составные, парные.

Основные различия в строении слов в татарском и русском языках.

Понятие об этимологии.

Морфемный и словообразовательный анализ.

Лексикология и фразеология.

Слово как основная единица языка. Лексическое значение слова. Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значения слова. Антонимы, синонимы, паронимы, омонимы и их виды.

Слова тюрко-татарского происхождения и заимствования.

Словарный состав татарского языка: архаизмы, историзмы, неологизмы и их виды. Диалектные слова. Термины и профессионализмы. Жаргонная лексика.

Фразеологизмы, их значения. Особенности употребления фразеологизмов в речи.

Словари различных типов, их использование в различных видах деятельности.

Основные лексические нормы татарского языка. Лексический анализ слова.

Морфология.

Части речи как лексико-грамматические разряды слов. Классификация частей речи. Части речи самостоятельные, служебные, модальные. Их семантические, морфологические и синтаксические особенности. Способы образований слов различных частей речи, их семантика и особенности употребления.

Основные морфологические нормы татарского языка.

Морфологический анализ слова.

Синтаксис.

Общее понятие о синтаксисе. Словосочетание и предложение. Синтаксическая связь в предложении. Сочинительная и подчинительная связь.

Предложение. Члены предложения, главные и второстепенные члены. Порядок слов в предложении.

Виды простых предложений. Распространенные и нераспространенные предложения. Полные и неполные предложения. Особенности употребления в речи односоставных предложений.

Общие сведения об утвердительных и отрицательных предложениях.

Прямая и косвенная речь. Диалог, пунктуационное оформление диалога.

Понятие о сложных предложениях. Виды сложных предложений. Сложносочиненное предложение. Сложносочиненные предложения, связанные при помощи союзов, бессоюзные предложения.

Понятие о сложноподчиненных предложениях. Строение сложноподчиненных предложений в татарском и русском языках. Синтетическое сложноподчиненное предложение, способы связи в данном виде предложений, знаки препинания. Аналитическое сложноподчиненное предложение, способы связи и знаки препинания.

Придаточные предложения, их виды. Сложные предложения с разными видами связи.

Общие сведения о синтаксисе текста.

Основные синтаксические нормы языка.

Синтаксический анализ.

Пунктуация.

Знаки препинания в татарском языке. Случаи постановки знака тире между подлежащим и сказуемым. Знаки препинания в предложениях с обособленными уточняющими членами предложения, с обращениями и вводными словами. Знаки препинания при однородных членах предложения.

Диалог, знаки препинания при диалоге. Знаки препинания в предложениях с прямой речью.

Знаки препинания в сложных предложениях.

Стилистика и культура речи.

Понятие об устной и письменной речи. Корректное использование в речи синонимов, антонимов и т.д. Роль синтаксических синонимов в развитии культуры речи и совершенствовании стиля.

Понятие о культуре речи. Общие сведения о требованиях, предъявляемых к устной и письменной литературной речи. Возможности использования в речи различных лексических средств (синонимы, антонимы, слова-кальки, фразеологизмы, пословицы и поговорки).

Язык и культура.

Речевой этикет татарского языка. Употребление соответствующих норм речевого этикета в зависимости от типа коммуникации.

Умение выявлять в тексте языковые единицы с национально-культурным компонентом значения и умение объяснять их значение с помощью толкового, этимологического, фразеологического и т.д. словарей.

“ТУГАН ТЕЛ” (ТАТАР ТЕЛЕ) ФӘНЕНЕҢ ЭЧТӘЛЕГЕ

Сөйләм.

Тел һәм сөйләм. Сөйләмиятнең төрләре (сөйләү, тыңлау, язу, уку). Сөйләмнең төрләре (сөйләмә, язма, диологик сөйләм, монологик сөйләм). Сөйләм төрләре һәм аларның үзенчәлекләре: язма сөйләм, фикерне, хәбәрне, укылган текст эчтәлеген орфография кагыйдәләренә нигезләнеп, грамматик дөрес язу. Диалогик һәм монологик сөйләм күнекмәләрен гамәли үзләштерү, аерым темалар буенча әңгәмә кору.

Кулланылышы ягыннан сөйләм төрләре, аларның үзенчәлекләре: көнкүреш аралашу теле, фәнни аралашу теле, иҗтимагый-сәяси аралашу теле, рәсми аралашу теле.

Сөйләм ситуациясе, аның төп компонентлары: адресат һәм адресант, сөйләм шартлары, шәхси аралашу, рәсми аралашу, алдавн әзерләнгән сөйләм, әзерлексез сөйләм үзенчәлекләре. Сөйләм шартларына бәйле тел берәмлекләренең кулланылышы. Сөйләм нормалары: фонетик, лексик, морфологик һәм синтаксик нормалар. Телнең орфоэпик һәм интонацион нормаларын саклап, фикерне җиткерү; сөйләм этикеты үрнәкләреннән дөрес файдалану.

Сөйләм эшчәнлеге буларак текст. Сөйләмә һәм язма текстлар.Текстның мәгънәви һәм композицион бөтенлеге. Текстта сүзләр бәйләнеше. Текстның темасы, төп мәгънәсе. Текстның ваграк кисәкләргә бүленеше. Текстның микротемасы. Сөйләмнең мәгънәви төрләре: тасвирлау, бәян итү, фикер йөртү. Текст структурасы. Текстның композицион, жанр төрлелеге. Текстка анализ ясау: темасын ачыклау, төп фикерне билгеләү, стилен билгеләү. максатка, темага, стильгә бәйле кулланылган тел берәмлекләрен табу һәм кулланылыш үзенчәлекләрен ачу. Текст төзү нормаларының сакланышы (логик яктан төзеклеге, бәйләнеше, темага туры килүе, эзлеклелеге һ.б.)

Телнең кулланылыш ягыннан төрләре: көнкүреш сөйләм теле, матур әдәбият теле, функциональ стильләр: фәнни стиль, публицистик стиль, рәсми эш кәгазьләре стиле, хәзерге электрон чаралар теле, Интернет теле, аларның үзенчәлекләре. Фәнни стиль төрләре: реферат, чыгыш, доклад, мәкалә, бәяләмә. Публицистик стиль төрләре: чыгыш, интервью, очерк, мәкалә. Рәсми эш кәгазьләре стиле төрләре: ышанычнамә, гариза, резюме, портфолио. Сөйләм теле төрләре: хикәя, әңгәмә, бәхәс. Татар сөйләменең сәнгатьлелеге. Рәсми һәм рәсми булмаган аралашуда милли-мәдәни нормаларны куллана белү. Татар милли мәдәнияте кысаларында һәм мәдәниятара аралашуга бәйле сөйләм нормалары.

Тел системасы

Татар теле турында гомуми мәгълүмат.

Телнең аралашу чарасы булуы.

Телнең рухи мирас ядкаре булуы. Татар язуы тарихы, рун, уйгыр, гарәп, латин, кирилл язулары турында төшенчә.

Телнең төп функцияләре. Туган телнең һәрбер халык тормышында һәм кешене шәхес итеп формалаштырудагы роле.

Язма әдәби телнең барлыкка килүе. Хәзерге татар (милли) әдәби теле.

Дөньядагы телләр һәм аларны төркемләү. Кардәш һәм кардәш булмаган телләр. Төрки телләр группасы. Татар теленең төрки телләр арасында тоткан урыны. Татарлар яши торган төбәкләр.

Телнең кеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урыны. Әдәби тел турында төшенчә. Татар теленең яшәеш формалары: территориаль һәм иҗтимагый диалектлар, гади сөйләм турында гомуми төшенчә.

Тел һәм мәдәниятнең бәйләнеше. Татар теле – татар әдәбиятының теле. Татар теленең тел сурәтләү чаралары һәм аларның сөйләмдә кулланылышы. Атаклы татар тел галимнәре.

Фонетика һәм орфоэпия.

Фонетика һәм орфоэпия турында гомуми төшенчә. Сөйләм органнары, аларның авазларны ясауда катнашуы. Аваз. Фонема. Татар телендә сузык авазлар, аларның саны. Сузык авазларны төркемләү. Татар телендә сузык авазлар өлкәсендәге үзгәрешләр. Сингармонизм законы, аның төрләре. Татар телендә сузыклар кыскару күренеше. Дифтонглар турында төшенчә. Татар телендә тартык авазлар, аларның саны. Тартык авазларны төркемләү. Тартык авазлар өлкәсендәге үзгәрешләр. Тартык авазларның охшашлануы. Аның төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык авазлар һәм тартык авазлар.

Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынма сүзләрдә басым сакланмау очраклары. Интонация белән эшләү.

Әдәби тел нормалары. Орфоэпик нормалар турында төшенчә. Орфоэпик сүзлек. Сөйләмнең әйтелеш нормаларына нисбәтле бәяләү.

Фонетик анализ ясау.

Графика

Графика һәм орфография турында гомуми мәгълүмат. Татар алфавиты.

Орфография. Сузык аваз хәрефләренең дөрес язылышы. Тартык аваз хәрефләренең дөрес язылышы. Икешәр аваз кушылмасын белдергән хәрефләрнең дөрес язылышы. ъ һәм ь хәрефләренең дөрес язылышы.

Орфографик сүзлек. Телнең орфографик нормалары.

Морфемика (сүз төзелеше) һәм ясалышы

Сүз төзелеше һәм ясалышы турында гомуми мәгълүмат. Сүзнең мәгънәле кисәкләре. Тамыр һәм кушымча. Тамырдаш сүзләр. Кушымчалар ярдәмендә яңа сүзләр ясалу. Аларның сүз төркемнәрен ясаудагы роле.

Кушымчалар, аларның төрләре: сүз ясагыч кушымчалар, мөнәсәбәт белдерүче кушымчалар. Тамыр һәм ясалма нигез.

Татар телендә сүз ясалыш ысуллары. Татар телендә тамыр сүзләр. Ясалма сүзләр. Кушма сүзләр, аларның төрләре: саф кушма, тезмә һәм парлы сүзләр.

Татар һәм рус телләрендәге сүз төзелешенең төп аермалы яклары.

Сүз төзелешендәге тарихи үзгәрешләр турында гомуми аңлатма. Этимология турында төшенчә.

Сүз төзелешенең төп сәнгати чаралары.

Сүзләрне сүз ясалышы һәм төзелеше ягыннан анализлау.

Лексикология һәм фразеология.

Сүз – телнең төп берәмлеге. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер һәм күп мәгънәле сүзләр. Туры һәм күчерелмә мәгънәләр. Антонимнар. Синонимнар. Паронимнар. Омонимнар һәм аларның төрләре.

Төрки-татар сүзләре һәм алынма сүзләр.

Татар теленең сүзлек составы: искергән сүзләр, тарихи сүзләр һәм неологизмнар, аларның төрләре. Диалекталь лексика, һөнәрчелек лексикасы, терминологик лексика, жаргон сүзләр. Нейтраль сүзләр һәм стилистик бизәкле сүзләр.

Лексиканың стилистик катламнары.

Фразеологик әйтелмәләр, аларны мәгънәсе. Фразеологизмнарның сөйләмдә кулланылыш үзенчәлекләре.

Татар теленең төп сүзлекләре, аларны куллана белү.

Икетеллелек шартларында татар теленең лексик һәм фразеологик составы арту.

Татар теленең төп лексик нормалары. Лексиканың төп сәнгати чаралары.

Лексик анализ ясау.

Морфология

Сүз төркемнәренең лексик-грамматик төрләре. Сүз төркемнәренең классификациясе. Сүз төркемнәренең үзара мөнәсәбәте. Мөстәкыйль сүз төркемнәре, ярдәмлек сүз төркемнәре, модаль сүз төркемнәре. Аалрның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләре.

Сүз төркемнәренең ясалышы, семантикасы, кулланылыш үзенчәлекләре.

Телнең төп морфологик нормалары. Морфологиянең төп сәнгати чаралары.

Морфологик анализ ясау.

Синтаксис

Синтаксис буенча гомуми мәгълүмат. Сүзтезмә һәм җөмлә. Җөмләдә сүзләр бәйләнеше. Тезүле һәм ияртүле бәйләнешләр.

Җөмлә турында төшенчә. Җөмлә кисәкләре. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләр. Җөмләдә сүз тәртибе.

Гади җөмлә төрләре. Җыйнак һәм җәенке гади җөмлә. Тулы һәм ким җөмлә. Сөйләмдә бер составлы җөмләләрнең кулланылыш үзенчәлекләре.

Раслау һәм инкарь җөмлә турында гомуми төшенчә.

Туры һәм кыек сөйләм. Диалог, аның язылышы, тыныш билгеләре.

Кушма җөмлә турында төшенчә. Кушма җөмлә төрләре. Тезмә кушма җөмлә. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр.

Иярченле кушма җөмлә турында төшенчә. Татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмләнең төзелеше. Синтетик иярченле кушма җөмлә, аның бәйләүче чаралары, тыныш билгеләре. Аналитик иярченле кушма җөмлә, аның бәйләүче чаралары, тыныш билгеләре.

Иярчен җөмлә һәм аның төрләре. Катлаулы кушма җөмләләр.

Текст синтаксисы турында гомуми төшенчә.

Телнең төп синтаксик нормалары. Синтаксисның төп сәнгати чаралары.

Синтаксик анализ ясау.

Сөйләм культурасы

Язма тел һәм сөйләмә тел төшенчәләре. Сөйләмдә синонимнарны, антонимнар һ.б. тел чараларын дөрес куллану. Әдәби телне, сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле.

Сөйләм культурасы төшенчәсе. Әдәби сөйләмгә куелган таләпләр турында гомуми мәгълүмат. Сөйләмдә лексик чараларның (синонимнар, антонимнар, калькалар, фразеологизмнар, мәкаль һәм әйтемнәр) кулланылыш мөмкинлекләре.

Хәзерге матбугатта һәм электрон чараларда татар теленең кулланылыш үзенчәлекләре турында гомуми мәгълүмат.

Пунктуация.

Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион норма. Пунктуацион-мәгънәви кисәк.

Ия белән хәбәр арасына сызык кую очраклары. Хәл, аныклагыч, эндәш һәм кереш сүзләр янында тыныш билгеләре. Тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләре.

Диалог, аның язылышы, тыныш билгеләре. Туры сөйләм янында тыныш билгеләре.

Кушма җөмлә янында тыныш билгеләре.

Тел һәм мәдәният

Татар халкының теле, мәдәнияте һәм тарихы арасындагы бәйләнеш. Татар сөйләм әдәбе. Аралашуның төренә бәйле сөйләм әдәбен куллану.

Сүздә, текстта милли-мәдәни мәгънәгә ия берәмлекләрне таба һәм аңлатмалы, этимологик, фразеологик һ.б. сүзлекләр ярдәмендә мәгънәләрен аңлату.

Һәр теманы үзләштерү өчен кирәкле сәгатьләр саны һәм уку эшчәнлегенең төп төрләре күрсәтелгән **тематик план**.

5 сыйныф

Барлык сәгатьләр саны	105 сәг.
Коммуникатив компетенция	25 сәг.
Тел һәм лингвистик компетенция	72 сәг.
Этномәдәни компетенция	8 сәг.

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ БУЛДЫРУНЫ ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)			
5	Сөйләм һәм аралашу	Аралаша белү – кеше мәдәниятенең әһәмиятле өлеше. Сөйләм һәм аралашу. Сөйләм ситуациясе. Телдән һәм язма сөйләм. Диалогик һәм монологик сөйләм. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү.	Аралашу ситуациясен һәм шартларын, сөйләүченең коммуникатив максатларын күзаллау. Телдән һәм язма сөйләмнең төп үзенчәлекләре турында күзаллау. Телдән һәм язма сөйләм үрнәкләрен аеру. Диалогик һәм монологик сөйләм үрнәкләрен аеру. Диалог һәм монолог төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү) турында күзаллау.
5	**Сөйләм эшчәнлеге**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм эшчәнлеге төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу. Аралашу шартларына тәңгәл рәвештә укыган, тыңлаган, күргән мәгълүмат эчтәлеген сайлап алып, кыскача һәм җентекләп сөйләү. Дәреслектә күрсәтелгән сылтамалар буенча Интернет челтәрләрендә мәгълүмат эзләү.	Сөйләм төрләре турында гомуми күзаллауга ия булу. Тексттагы төп мәгълүматны күреп яки ишетеп кабул итү. Тыңлап аңлау төрләреннән файдалану (сайлап алынган яки таныштыру аудиоязмалары). Төрле чыганаклардан алынган мәгълүматны табу, аны, аралашу шартларына туры китереп, тәкъдим итү һәм тапшыру.
4	**Текст**	Сөйләм эшчәнлеге продукты буларак текст. Текст төшенчәсе. Текст темасы, төп мәгънә. Текст микротемасы. Текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чаралар. Текст планы (гади). Хикәяләү (хикәя, сөйләү), сурәтләү (предметне, халәтне), фикерләү, аларның төп үзенчәлеге.	Текст билгеләрен белү. Текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү. Текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү. Абзацның һәм текстның композицион элементларын (кереш, төп өлеш, йомгак) белү. Текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу. *Үз тәкъдимеңне дәлилләп, текстка исем бирергә*. Тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклелегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.
2	Сөйләм теле	Сөйләм телен куллану даирәсе, аралашуның типик ситуацияләре.	Сөйләм теле һәм әдәби әсәр теле үрнәкләрен аеру. Коммуникатив таләпләр, тел нормаларына туры килү күзлегеннән чыгып,

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
14 сәг.	Контроль диктант (4). Изложение (5). Инша (5)		үзеңнең һәм башкаларның сөйләмнәрен бәяләү. Сөйләмдәге төгәлсезлекләрне төзәтү. Татар теленең орфографик нормаларын үтәп, контроль диктант, изложение, инша; инша элементлары кертеп изложение язу; орфографик, пунктуацион хаталар табу һәм аларны төзәтү.
2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (70 сәг.)			
1 сәг.	**Татар теле турында гомуми мәгълүмат.**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат).	Телләр турында күзаллауга ия булу, татар теленең Россия тарихы һәм мәдәнияте белән бәйләнешне аңлау; хәзерге татар теленең төп кулланылыш формалары турында күзаллауга ия булу. Телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңлау; телнең кеше тормышындагы роле. Лингвистиканың төп бүлекләре турында күзаллау булу.
3 ч.	Башлангыч сыйныфта үткән материалны кабатлау.	Аваз. Татар теленең сузык авазлар системасы. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Телнең орфографик кагыйдәләре. Сүзнең лексик мәгънәсе. Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү. Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Синтаксис берәмлеге буларак сүзтезмә. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләре. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре.	Телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау.
10	Фонетика һәм графика.	Лингвистика бүлеге буларак фонетика. Сөйләм органнары, аларның сөйләм авазлары булдыруда катнашуы. Татар теленең сузык авазлар системасы, аларны күләме. Сузык авазларның классификациясе. Татар теленең сузык авазлар системасындагы үзгәрешләр. Сингармонизм законы, аның төрләре. Сузыкларның кыскаруы. Дифтонглар. Татар телендә тартыклар, аларның күләме. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар. Интонация төшенчәсе. Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә	Авазның мәгънә аеру функциясен аңлау. Сөйләм аппаратының төзелешен, татар телендәге авазлар ясалу ысулларын аңлау. Сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү. Сүзгә фонетик анализ ясау. Сузыкларны һәм тартыкларны тану; басымлы һәм басымсыз сузыклар; шаулы тартыклар (яңгырау һәм саңгырау) һәм сонор тартыклар; сингармонизм законы, аның төрләре. Бирелгән күрсәткечләр буенча сөйләм авазларын, аваз составы параметрлары буенча сүзләрне классификацияләү һәм төркемнәргә бүлү; басымлы иҗек урынын билгеләү, сүз формасы

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
		һәм алынмаларда басым сакланмау очраклары. Сүз формаларында басым куюның авыр очраклары.	үзгәргәндә басымның үзгәрешен күзәтү. Акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр һ.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерү.
8	Орфоэпия һәм орфография.	Әдәби тел нормалары. Орфоэпия нормалары төшенчәсе. Орфоэпик сүзлек. Фонетик анализ. Графика һәм орфография турында гомуми мәгълүмат. Татар теле алфавиты. Орфография. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Ике авазны белдерә торган хәрефләрнең язылышы. “ъ” һәм “ь” билгеләренең язылышы. Орфографик сүзлек. Телнең орфографик нормалары. Кабатлау.	Кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү. Орфоэпик сүзлекне файдалану. Сүзнең аваз һәм хәреф составын чагыштыру һәм анализлау: мәгълүмат эзләгәндә алфавитны белеп файдалану; орфографик сүзлекләрне файдалану; орфографик хаталарны табу һәм төзәтү; татар теленең орфографик кагыйдәләрен истә тотып, контроль диктант, изложение, инша, инша элементлары кертелгән изложение язу; сүзгә фонетик һәм орфоэпик анализ ясау. Сүзләрдә өйрәнелгән орфограммалар табу. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.
15	**Лексикология һәм фразеология**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Телнең төп берәмлеге буларак сүз. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсе. Антоним, синоним, пароним, омонимнар һәм аларның төрләре. Татар теленең үз сүзләре һәм алынмалар. Татар теленең сүзлек составы. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар. Фразеологизмнар, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре. Төрле төр сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлек вакытында файдалану. Татар теленең төп лексик нормалары. Сүзгә лексик анализ ясау. Мәкальләр, әйтемнәр.	Сүзгә лексик анализ ясау; сүзнең лексик мәгънәсен һәм дөрес язылышын аңлату өчен килеп чыгышы турындагы мәгълүматны файдалану. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрне, туры һәм күчерелмә мәгънәдәге сүзләрне аеру; омоним, синоним, антоним һәм тропларның төп төрләрен тану. Синонимнарның мәгънәви һәм стилистик аермалары. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен; синонимнарны һәм синонимик ояларны; антонимик парларны; омонимнарны чагыштыру. Әдәби телдә һәм гади сөйләм телендә күчерелмә мәгънәле сүзләрнең; әдәби әсәрләрдә һәм фәнни текстларда, уку текстларында синоним, антонимнарның кулланылышын күзәтү. Үз сөйләмеңдә синоним, антоним, бер тематик төркемгә караган сүзләр, омоним, күп мәгънәле сүзләрне куллану. Фразеологик әйләнмәләрне тану. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне урынлы куллану; сүзгә лекик анализ ясау. Синоним һәм антонимнар сүзлеген файдалану.
16	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика. **Морфемика (телнең морфемик төзелеше) һәм сүз ясалышы.** Сүз төзелеше һәм ясалышы турында гомуми мәгълүмат. Телнең иң	Морфемаларны табу, сүзләрне мәгънәсе һәм төзелеше, грамматик анализ нигезендә морфемаларга бүлү; сүзнең морфемик составына характеристика бирү, морфемик составка нигезләнеп, сүзнең лексик мәгънәсенә ачыклык кертергә; сүзнең морфемик

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
		кечкенә берәмлеге буларак морфема. Тамыр һәм аффикс. Тамырдаш сүзләр. Аффикслар ярдәмендә яңа сүзләр ясалышы. Төрле сүз төркеменә караган сүзләр ясалышында аффиксларның роле. Аффикслар, аффикс төрләре: сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Татар телендә сүз ясау формалары. Тамыр сүзләр. Ясалма сүзләр. Кушма сүзләр, кушма сүзләрнең структур төрләре: кушма, тезмә, парлы сүзләр. Татар һәм рус телләрендә сүз төзелешендәге төп аермалар. Морфемик анализ һәм сүз ясагыч анализ.	төзелешен һәм аның ясалыш ысулын; сүзнең лексик мәгънәсен һәм шул сүз төзелгән сүз ясалыш моделен чагыштыру; чыганак нигез һәм сүз ясагыч морфеманы бүлеп чыгарып, телдән һәм язмача морфемик һәм сүз ясалыш анализ ясау; өйрәнелгән сөйләм сүз төркемнәренә караган сүзләрнең сүз ясалыш ысулларын аеру; сүз ясалыш анализы нигезендә морфемаларны бүлеп чыгару; морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау.
6	**Морфология**	Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Сүз төркеме буларак исем, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Уртаклык һәм ялгызлык исемнәр. Сүз төркеме буларак сыйфат, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функциясе. Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомуми мәгънәсе, синтаксик функцияләре. Фигыльләрнең төрләнеше. Кабатлау.	Морфологиянең төп төшенчәләрен белү. Сүзнең, Лексик мәгънәсеннән аермалы буларак, грамматик мәгънәсе үзенчәлекләрен аңлау. Исем сүз төркеменең гомуми мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Уртаклык һәм ялгызлык исемнәрне тану. Сыйфат сүз төркеменең гомуми мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Сыйфатларны исемнәр белән дөрес куллану. Фигыль сүз төркеменең гомуми мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Исем, сыйфат, фигыль сүз төркеменә морфологик анализ ясау. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
6	**Синтаксис** һәм **пунктуация**	Грамматиканың бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлеге буларак сүзтезмә. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре: хикәя, боерык (тойгылы) һәм сорау җөмләләр. Эндәш сүзләр, аларның функцияләре. Әңгәмәдәшкә йогынты ясау, сөйләмгә бәя бирү	Сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; тезүче һәм иярүче теркәгечләр ярдәмендә дөрес итеп кушма җөмләләр төзү; текстта җөмләләрне бәйләү өчен тезүче теркәгечләрне файдалану; сөйләмдә җөмләдәге дөрес интонацияне саклау. Синтаксисның төп берәмлекләрен тану (сүзтезмә, җөмлә, текст); структур-мәгънәви ясалыш һәм функциональ үзенчәлекләр күзлегеннән чыгып, сүзтезмәләрнең төрләрен һәм җөмләләрне

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
		чагылышы буларак кереш конструкцияләр (сүзләр, сүзтезмәләр). Җөмлә азагында тыныш билгеләре. Гади җөмләдә тыныш билгеләренең куелышы белән бәйле пунктуация кагыйдәләре. Кабатлау.	анализлау; җөмләнең грамматик нигезен табу; җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен тану. Пунктуациянең төп кагыйдәләрен белү.
4	Стилистика һәм сөйләм культурасы	Телдән һәм язма сөйләм турында төшенчә. Сөйләмдә синоним, антоним һ.б. урынлы куллану. Сөйләм культурасы үсеше һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синомнарның роле. Әдәби тел төшенчәсе. Телдән һәм язма әдәби телгә карата куелган таләпләр турында гомуми төшенчә. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмәләр, мәкальләр һәм әйтемнәр) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильгә караган текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	Мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау; культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау, туган теленә хөрмәт белән карау; әдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү.
3	Кабатлау. Тест эшләү.		
3. ЭТНОМӘДӘНИ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (8 сәг)			
5	**Сөйләм культурасы**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак сөйләм культурасы. Тел нормалары, аның функцияләре. Әдәби телнең төп кагыйдәлере: орфоэпик, лексик, грамматик, дөрес язу кагыйдәләре. Кагыйдә вариантлары. Сөйләм хаталары. Татар теленең һәм сөйләм культурасының лексик байлыгы. Татар теленең сөйләм этикеты. Коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен куллану. Татар сөйләм этикеты: исәнләшү, саубуллашу, котлау ситуацияләре этикеты. Диалогларда аралашу – эш-хәрәкәткә өйдәү. Телдә халык мәдәнияте һәм тарихы	Үзеңнең этник нигезләрең, милли кыйммәтләр, гореф-гадәт, мәдәният турындагы белемнәргә таянып, уку вакытында һәм көндәлек тормышта, исәнләшү, саубуллашу, котлау этикеты күзаллау. Шәхескә карата хөрмәт, әйләнә-тирәдәгеләргә дустанә мөнәсәбәт, иҗтимагый танылуга ихтыяҗ нигезендә үз сөйләмеңдә сөйләм этикетын дөрес куллану.

Сәгатьләр саны	Бүлек исеме , тема	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләренә характеристика
		чагылышы. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләре.	
3	**Тел һәм мәдәният**	Телдә татар халкының тарихы, мәдәнияте һәм Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Текстта милли-мәдәни компонентлы мәгънәгә ия булган тел берәмлекләрен билгеләү һәм аларның мәгънәләрен аңлатмалы, этимологик, фразеологик әйтелмәләр сүзлеге һ.б. сүзлекләр ярдәмендә аңлата белү.	Хәзерге татар әдәби теле һәм гади сөйләмгә хас булган кагыйдәләрне үтәп, диалогларда катнашу, максат, бурыч һәм аралашу ситуацияләренә бәйле төрле коммуникатив юнәлештәге чыгышлар ясау; башка кешеләр белән аралашу вакытында сөйләм чыганакларын сайлап алу һәм куллану (парлы диалог, кечкенә төркемнәрдә диалог һ.б.; текстларны адекват кабул итү, интерпретация ясау һәм текстка карата үз фикереңне белдерү; текст билгеләрен белү; тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне билгеләү; тексттагы микротемаларны билгеләү, аларны абзацларга бүлү; абзацлар һәм текстны композицион элементларын белү (кереш, төп өлеш, йомгак); текст өлешләре һәм җөмлә кисәкләре бәйләнешенең лексик һәм грамматик чараларын табу. Татар теленең Россия тарихы, мәдәнияте белән бәйләнешен аңлау; өйрәнелә торган текстларда милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләрен табу. Этимологик сүзлек файдалану.

6 класс

Барлык сәгатьләр саны	105 сәг.
Коммуникатив компетенция	25 сәг.
Тел һәм лингвистик компетенция	72 сәг.
Этномәдәни компетенция	8 сәг.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ БУЛДЫРУНЫ ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)			
2	Сөйләм һәм аралашу	Аралашу шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү. Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тыңдәшлеге.	Диалогик һәм монологик сөйләм үзенчәлекләрен белү. Диалогның берничә төренә ия булу (этикет диалогы, сораштыру, эш-хәрәкәткә чакыру диалогы). Үз сөйләмендә типик аралашу ситуацияләре шартларына туры килә торган

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
			диалог төрләрен куллану. Диалогик сөйләм үрнәкләрен чагыштыру.
4	**Сөйләм эшчәнлеге**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Сайлап алу, танышу, детальле тыңлап аңлау. Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффиктивлыгын арттыра торган ысуллар. Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре. Күргән, ишеткән мәгълүматны аралашу шартлары буенча кыскартып, сайлап алып, җентекләп сөйләү. Язма сөйләмнең төп үзенчәлекләре. Укылган, тыңланылган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу.	Сөйләм эшчәнлегенең төп төрләре һәм аларның үзенчәлекләре турында күзаллау булдыру. Тыңлап аңлауның төрле төрләреннән файдалану. Күреп яки ишетеп кабул ителгән текстта төп һәм өстәмә мәгълүматны аера алу. Укып, ишетеп кабул ителгән текстны кыскача, сайлап алып яки җентекләп сөйләп бирү. Актуаль социаль-мәдәни, көнкүреш, уку-укыту темаларына телдән һәм язмача монологик һәм диалогик текстлар төзү.
2	**Текст.**	Текстның төп үзлекләре. Текст структурасы. Текстның мәгънәви, композицион бөтенлеге һәм төзеклеге. Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы. Текст өлешләрен һәм җөмләләрне үзара бәйли торган лексик, грамматик һәм мәгънәви чаралар. Тексттагы төп һәм өстәмә мәгълүмат. План (катлаулы), аннотация. Сөйләмнең функциональ-мәгънәви тибы буларак сурәтләү, аның үзенчәлекләре (предмет, халәт, процесны сурәтләү); сөйләмнең башка функциональ-мәгънәви кисәкләре белән тиңдәшлеге.	Текст үзлекләрен белү. Текстның темасын, төп фикерен, иң мөһим сүзләрен, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен билгеләү; сөйләм өлешләрен һәм җөмләләрне бәйли торган мәгънәви, лексик, грамматик чаралар. Текстны тема бердәмлеге, мәгънәви бөтенлек, язу эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләүче чараларның урынлы кулланылуы күзлегеннән чыгып анализлау һәм характеристика бирү. Текстның микротемасын билгеләү, аны абзацларга бүлү; абзацның һәм текстның композицион элементларын белү (кереш, төп өлеш, йомгак).
2	**Телнең функциональ төрлелеге.**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, рәсми стиль, фәнни стиль, публицистик стиль. Гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе. Гади сөйләмнең төп жанрлары: хикәя, әңгәмә. Рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре.	Текстның билгеле-бер функциональ теленә карау-карамавын билгеләү. Сөйләмне эчтәлек, стилистик үзенчәлекләр һәм тел-сурәтләү чаралары буенча чагыштыру һәм тәңгәлләштерү. Гади сөйләмнең үзенчәлекләрен билгеләү Яшьтәшләрең алдында чыгыш ясау, аралашу ситуациясе һәм максаты нигезендә әңгәмә алып бару. Мәгълүмат белән алмашу өчен электрон почта файдалагну. Интернет мөмкинлекләрен файданып, шәхси көндәлек (блок) алып бару. Аралашу максаты һәм ситуациясеннән чыгып, аннотация, гариза, хикәя язу. Публицистик характердагы зур булмаган доклад белән яшьтәшләрең алдында чыгыш ясау. Аралашу максаты һәм ситуациясеннән чыгып, гариза язу. Коммуникатив таләпләр, тел нормалары күзлегеннән чыгып,

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
			үзеңнең һәм башкаларның сөйләмнәрен бәяләү. Сөйләм җитешсезлекләрен, текстны төзәтү.
15	Контроль диктант (4). Изложение (5). Инша (6		Татар теленең орфографик нормаларын саклап, контроль диктант, изложение, инша, инша элементлары кертелгән изложение язу; орфографик, пунктуацион хаталар табу һәм аларны төзәтү.
2. ТЕЛҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ БУЛДЫРУНЫ ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (72 сәг.)			
1	**Тел турында гомуми мәгълүмат**	Хәзерге татар теленең кулланылыш формалары: әдәби тел, территориаль диалектлар, шәһәр гади сөйләме, билгеле бер һөнәр ияләренә хас булган сөйләм, жаргон	Хәзерге татар теленең кулланылыш формалары турында күзаллау булдыру. Хәзерге татар телнең кулланылыш төрләрен аеру.
8	**Фонетика һәм графика.**	Сөйләмдә авазлар үзгәреше. Аваз һәм фонема. Татар теленең сузыклар системасы, аларның күләме. Сузык авазлар классификациясе. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар. Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынмаларда басым сакланмый торган очраклар. Интонация төшенчәсе. Фонетик анализ. Кабатлау.	Фонетиканың төп төшенчәләреннән файдалану. Сүзгә фонетик анализ ясау. Сүздә сузык һәм тартыклар өчен көчле һәм көчсез позицияләрне күзаллау. Әлеге билгеләр нигезендә авазларны классификацияләү һәм төркемнәргә бүлү. Басымлы иҗекнең урынын билгеләү, сүз формасы үзгәргәндә басымның үзгәрүен һәм авазларның чиратлашуын күзәтү. Акцентологик күзлектән чыгып караганда, катлаулы тоелган сүзләрдә һәм аларның формаларында басым төшәргә тиешле урынны үзләштерү. Фонтик анализ ясау.
4	**Орфоэпия һәм орфография**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Орфоэпик сүзлек. Графика һәм орфографика турында төшенчә. Телнең орфографик нормалары. Баш һәм юл хәрефләрне куллану. Сүзне юлдан-юлга күчерү кагыйдәләре. Сузыкларның дөрес язылышы. Тартыкларның дөрес язылышы. Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очракларына бәйле орфографик кагыйдәләр. Орфографик сүзлек.	Орфоэпик сүзлектән куллану; орфографик сүзлектән куллану; орфографик хаталарны табу һәм аларны төзәтү; сүзләрдә үзләштерелгән орфограммаларны табу. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату. Сүзләрнең иҗеккә бүленеш һәм сүзне юлдан юлга күчерү ысулларын аеру, белү. Орфографик, пунктуацион проблемаларны хәл итү өчен орфографик сүзлекләрне һәм дөрес язу буенча белешмәләрне куллану.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
10	**Лексикология һәм фразеология**	Лексикология. Тел берәмлеге буларак сүз. Сүзнең башка тел берәмлекләреннән аермасы. Татар теленең сүзлек составы: искергән сүзләр, тарихи сүзләр, неологизмнар һәм аларның төрләре. Диалекталь сүзләр. Терминнар һәм һөнәрчелек сүзләре. Жаргон лексикасы һәм аларның кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзнең стилистик бизәлеше. Фразеологик әйтелмәләр, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре. Төрле сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлектә файдалану. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау.	Лексикологиянең төп төшенчәләрен үзләштерү. Телнең лексик дәрәҗә берәмлеге буларак сүз үзенчәлекләрен аңлау. Сүзләрнең гади сөйләмдә, әдәби телдә, публицистик һәм фәнни-популяр текстларда, диалектизмнарның әдәби әсәр телендә кулланылышын күзәтү. Сүзләргә кулланылыш даирәсе һәм стилистик бизәлеше ягыннан характеристика бирү. Мәгънәсе һәм аралашу даирәсе нигезендә лексик чараларны сайлау һәм куллану. Аңлатмалы сүзлектән һәм фразеологик әйтелмәләр сүзлегеннән кирәкле мәгълүматны алу,аны төрле эшчәнлектә куллану. Фразеологиянең төп төшенчәләрен аңлау. Фразеологик әйләнмәләрне аларны билгеләре буенча аеру. Ирекле сүзтезмәләрне фразеологик әйтелмәләрдән аеру. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне урынлы куллану. Синоним, антоним һәм омонимнар сүзлеген куллану. Сүзгә лексик анализ ясау.
6	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү, сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Сүз ясалыш пары, сүз ясалыш чылбыры. Сүз ясалыш оясы. Сүз ясалышының төп ысуллары. Аффикслар ярдәмендә сүз ясалышы. Сүзъясалыш ысулы буларак, сүзләрне кушу. Кушма сүзләр. Сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау. Кабатлау.	Морфемика һәм сүз ясалышының төп төшенчәләрен үзләштерү. Морфеманың башка мөһим тел берәмлекләреннән аермасын аңлау; форма һәм сүз ясалышында морфеманың роле. Морфемаларны тану һәм сүзләрне мәгънәви, грамматик һәм сүз ясагыч анализ нигезендә бүлү; сүзнең морфемик составына характеристика бирү, сүзнең морфемик составына таянып, аның лексик мәгънәсен ачыклау. Морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану. Нигез һәм сүз ясагыч морфеманы аерып чыгарып, телдән һәм язмача морфемик һәм сүз ясалыш анализ ясау; өйрәнелгән сүз төркемнәренә караган сүзләрнең сүз ясалыш ысулларын аеру; сүз ясалыш парлары һәм сүз ясалыш чылбыры төзү. Сүзгә морфемик һәм сүз ясалыш анализ ясау.
25	**Морфология**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәре. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан,	Морфологиянең төп төшенчәләреннән файдалану. Сүзнең грамматик һәм лексик мәгънәләрен аеру. Исем, сыйфат, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртеме сүз төркеменең гомуми мәгънәсе, морфологик билгеләрен

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Сүз төркеме буларак исем (кабатлау). Сан, килеш һәм тартым категорияләре. Сүз төркеме буларак, сыйфат (кабатлау). Асыл һәм нисби сыйфатлар. Сыйфат дәрәҗәләре. Сүз төркеме буларак сан, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Саннарның мәгънә ясалыш ягыннан сан төркемчәләре. Микъдар һәм тәртип саннарының грамматик үзлекләре. Сүз төркеме буларак алмашлыклар, аларның гомумкатегория мәгънәләре, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Мәгънә һәм грамматик билгеләр буенча алмашлык төркемнәре. Алмашлыкларның төрләнеше. Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Фигыльләрнең төрләнеше. Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, боерык фигыль, теләк фигыль, шарт фигыль. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.	анализлау һәм характеристика бирә белү, аларның синтаксик функцияләрен билгеләү. Сан сүз төркемнә караган сүзләрне сан мәгънәсе йөрткән башка сүзләрдән аеру. Микъдар, тәртип, җыю саннарын аеру, мисаллар китерү. Кушма саннарны килешләр буенча дөрес төрләндерү һәм аларны сөйләмдә дөрес куллану. Саннарны бирелгән морфологик билгеләр нигезендә төркемнәргә туплау. Алмашлыкларны башка сүз төркемнәре белән чагыштыру һәм тәңгәлләштерү. Зат, сан, тартым, күрсәтү, сорау, билгеләү, юклык алмашлыкларын тану; мисалар китерү. Алмашлыкларны килешләр белән дөрес төрләндерү. Алмашлыкларны бирелгән морфологик билгеләр буенча төремнәргә туплау; алмашлыкларны текст өлешләрн һәм җөмләләрне бәйләү өчен файдалану; алмашлыкларны кабул ителгән тел нормалары нигезендә куллану. Сүз төркемнәрен аеру; фигыльләрнең үзенчәлекле морфологик билгеләрен белү һәм дөрес күрсәтә белү, фигыльләрне төрләндерә белү. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
12	Синтаксис һәм пунктуация	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Эмоциональ бизәлеш ягыннан җөмлә төрләре: тойгысыз һәм тойгылы җөмлә. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре. Җөмләнең грамматик нигезе. Гади һәм кушма җөмләләр. Җөмләнең иярчен кисәкләре: аергыч, тәмамлык, хәл. Җәенке һәм җыйнак җөмләләр. Тиңдәш кисәкле җөмләләр. Тиңдәш кисәкле җөмләләрдә бәйләүче чаралар. Эндәш сүз, аның функцияләре. Эндәш сүзле җөмләдә басым. Татар телендә тыныш билгеләре. Кабатлау.	Җөмлә кырларын, аларны телдән яки язмача тапшыру ысулларын билгеләү. Әйтү максаты һәм эмоциональ бизәлеш ягыннан җөмлә төрләрен билгеләү. Хикәя, тойгылы, сорау, боерык төмләләрнең интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләрен аеру. Җөмләнең грамматик нигезен табу, гади һәм кушма җөмләләрне тану. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен тану. Җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аеру. Тиңдәш кисәкле җөмләләрне тану, аларны дөрес аңлау, телдән һәм язма сөйләмдә куллану. Эндәш сүзләрнең төп функцияләрен аңлау. Эндәш сүзләр кергән җөмләләрне тану һәм дөрес аңлау. Аралашу ситуациясе һәм даирәсе нигезендә, төрле эндәш сүз формалары булган җөмләләр төзү һәм сөйләмдә куллану. Пунктуациянең төп таләпләрен белү.
3	Стилистика һәм сөйләм	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану. Сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне	Мәктәптә татар телен өйрәнү вакытында үзләшерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
	культурасы	камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним,калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	коммуникатив юнәлештәге телдән һәм язма аралашу вакытында саклау; культуралы кеше өчен дөрес әйтү нормаларының ни дәрҗәдә мөһим булуын аңлау, туган телгә хөрмәт белән карау; әдәби сөйләмнең төп нормаларын һәм өйрәнелгән сүзлек составы кысаларында басымның куелышын үзләштерү.
3	Кабатлау. Тест эшләү.		
3. ЭТНОМӘДӘНИ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (8 сәг)			
15	**Сөйләм культурасы**	Лингвистиканың бер өлеше буларак сөйләм культурасы. Телдән аралашу этикасы, эффективлыгы, нормативлыгына ирешүнең мәҗбүри шарты буларак, аралашу шарты һәм даирәсе нигезендә тел-сурәтләү чараларын сайлау. Алмашлык, сан, фигыльләрне куллануның орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик кагыйдәләре һәм язылыш нормалары. Кагыйдә вариантлары. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик сүзлек, аңлатмалы сүзлек, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.	Милли кыйммәтләрне, гореф-гадәтләрне, мәдәниятне үзләштерү, үзүсешкә омтылу һәм үзтәрбиягә әзерлек нигезендә культуралы кешенең тел нормаларын саклауның әһәмиятенә төшенүе. Сүз төркемнәрен өйрәнгәндә, әдәби татар теленең төп кагыйдәләрен үзләштерү; аларны телдән һәм язма сөйләмдә саклау, кирәк очракта төзәтмәләр кертү. Үзеңнең һәм башкаларның сөйләмендә татар теленең төп нормалары саклануны анализлау һәм бәяләү. Хәзерге татар әдәби теле нормалары турында мәгълүмат алу өчен норматив сүзлекләр куллану.
5	**Тел һәм мәдәният**	Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше.	Татар теленең мәдәният һәм тарих белән бәйләнешен аңлау. Телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү. Шәхескә хөрмәт, әйләнә-тирәдәгеләргә дустанә мөнәсәбәт, иҗтимагый танылуга ихтыяҗ нигезендә сөйләм кагыйдәләрен уку-укыту эшчәнлегендә һәм көндәлек тормышта урынлы куллану.

7 нче сыйныф

Барлык сәгатьләр саны	70 сәг.
Коммуникатив компетенция	23 сәг.

Тел һәм лингвистик компетенция	40 сәг.
Этномәдәни компетенция	7 сәг.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ БУЛДЫРУНЫ ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (23 сәг)			
2	Сөйләм һәм аралашу	Сөйләм этикеты һәм аралашу кагыйдәләре. Аралашу чарасы буларак тел. Сөйләм шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү. Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тыңдәшлеге. Сөйләм төрләре: кеше халәтен сурәтләү. Композицион формалар: газета язмасы, реклама, портретны сурәтли торган очерк.	Сөйләм этикеты турында күзаллау. Диалогик һәм монологик сөйләм үзенчәлекләрен белү. Диалогның берничә төренә ия булу (этикет диалогы, сораштыру, эш-хәрәкәткә чакыру диалогы). Үз сөйләмендә типик аралашу ситуацияләре шартларына туры килә торган диалог төрләрен куллану.
2	**Сөйләм эшчәнлеге**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Телдән һәм язма сөйләм формалары тәңгәллеге. Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффиктивлыгын арттыра торган ысуллар. Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре. Сөйләү – сөйләм этәргече.	Сөйләм эшчәнлегенең төп төрләре һәм аларның үзенчәлекләре турында күзаллау булдыру. Күреп яки ишетеп кабул ителгән текстта төп һәм өстәмә мәгълүматны аера алу. Укып, ишетеп кабул ителгән текстны кыскача, сайлап алып яки җентекләп сөйләп бирү. Актуаль социаль-мәдәни, көнкүреш, уку-укыту темаларына телдән һәм язмача монологик һәм диалогик текстлар төзү.
3	**Текст**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Текстның төп билгеләре: кисәкләргә бүленә алу сәләте, мәгънәви бөтенлек, формаль яктан бәйләнгән булу, әйтемнең автономлыгы. Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы, текст планы; текстның абзацларга бүленеше: кереш, төп өлеш, йомгак.	Текст үзлекләрен белү. Текстның темасын, төп фикерен, иң мөһим сүзләрен, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен билгеләү; сөйләм өлешләрен һәм җөмләләрне бәйли торган мәгънәви, лексик, грамматик чаралар. Текстны тема бердәмлеге, мәгънәви бөтенлек, язу эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылуы күзлегеннән чыгып анализлау һм характеристика бирү.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
2	**Телнең функциональ төрлелеге.**	Сөйләмнең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стиль сөйләменең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре.	Сөйләм стилен билгеләү; текстта публицистик стильгә хас булган тел-сурәтләү чараларын табу; текст җөмләләредә сүзләрнең туры һәм кире тәртибен билгеләү; текстта җөмләләр бәйләнеше ысулларын һәм чараларын билгеләү. Сөйләм стиленә бәйле рәвештә язуны камилләштерү; гади, әдәби сөйләм һәм публицистик стиль кагыйдәләрен, тел-сурәтләү чараларын, җөмләдә сүз тәртибен, экспрессив сорау, сөйләмнең сорау-җавап формасын истә тоткан хәлдә, сөйләм сәнгатен камилләштерү.
14	Контроль диктант (6). Изложение (4). Инша (4)		Телдән һәм язмача сөйләргә өйрәнү: кереш яки йомгакка нигезләнеп, абзацлар төзи белү; сурәт буенча һәм көндәлектә тормышта булган хәлләрне күзәтү нигезендә инша язу (предмет яки хайванны сурәтләү, фикер йөртү); сөйләмнең темасын һәм төп фикерне ачып бирү, үз фикереңне белдерү; сөйләмдә эзлеклелек һәм бәйләнеш саклау. Татар теленең орфографик нормаларын саклап, контроль диктант, изложение, инша, инша элементлары кертелгән изложение язу; орфографик, пунктуацион хаталар табу һәм аларны төзәтү.
2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ БУЛДЫРУНЫ ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (40 сәг.)			
1	**Төрки телләр арасында татар теле**	Сөйләм чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның төрки телләр арасындагы урыны. Төрки телләргә хас булган үзлекләр. Идел-Урал буе регионы.	Хәзерге татар теленең кулланылыш формалары турында күзаллау булдыру. Хәзерге татар телнең кулланылыш төрләрен аеру. Төрки телләргә хас булган билгеләрне белү.
3	**Фонетика һәм графика.**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары. Фонетик иҗек. Басым һәм аның үзенчәлекләре. Интонация төшенчәсе. Алынма сүзләрнең әйтелеше. Аваз һәм хәреф тәңгәллеге. Фонетик анализ.	Сүздә авазларны тану һәм аларга характеристика бирү; авазларны һәм хәрефләрне бутамау; хәреф атамаларын дөрес әйтү, сүзлекләрне файдаланганда алфавитны иркен куллану. Фонтик анализ ясау.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
2	**Орфоэпия һәм орфография**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Графика һәм орфографика турында төшенчә. Орфографик сүзлек.	Кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү; өйрәнелгән сүз төркемнәренә караган сүзләрне куллану. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату; 6 нчы сыйныфта өйрәнелгән кагыйдәләргә буйсына торган, шулай ук язылышларын тикшереп булмый торган һәм сүзлекләр ярдәмендә генә тикшерелә торган сүзләрне дөрес язу; орфографик сүзлекне иркен куллану.
3	**Лексикология һәм фразеология**	Лексиканың өйрәнү предметы. Сүз һәм аның лексик мәгънәсе. Сүзнең лексик мәгънәсен аңлатуның төп ысуллары: сүзлектәге кыскача аңлатма; синоним, антоним, тамырдаш сүзләр табу. Үзенчәлекле лексик төркем буларак этикет сүзләре. Аңлатмалы сүзлек белән танышу һәм аны сөйләм практикасында куллану. Сүзнең лексик мәгънәсе, морфемик төзелеше һәм язылышы арасындагы бәйләнеш. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр. Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе. Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның мәгънәсе. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрнең кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау.	Лексик мәгънәләре, аралашу максаты һәм шартлары нигезендә сүзләрне (термин, һөнәрчелек сүзләре, алынмалар һ.б.) куллану. Сөйләмне алынмалар белән чуарлаудан саклау; гомумкулланылышта булган сүзләрнең һәм фразеологик әйтелмәләрнең лексик мәгънәсен аңлату; төрле сүзлекләр куллану (синоним, антоним, чит телләр, фразеологик әйтелмәләр сүзлеге). Бер һәм күп мәгънәле, туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләрне аеру; омоним, синоним, антонимнарны, троп төрләрен аеру. Иҗтимагый-сәяси һәм мораль-этик тематикага караган сүзләрнең мәгънәсен аңлату, аларны дөрес куллану; гади һәм әдәби сөйләмдә күчерелмә мәгънәдәге сүзләрнең кулланылышын күзәтү. Үз сөйләмеңдә синоним, антоним, бер тематик төркемгә карган сүзләр, омоним, күп мәгънәле сүзләрне куллану Фразеологик әйтелмәләрнең төп мәгънәсен аңлау. Ирекле сүзтезмәләрне фразеологик әйтелмәләрдән аеру. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне урынлы куллану.
1	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Морфемиканың өйрәнү предметы. Телнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Тамыр, тамырдаш сүзләрнең мәгънәви бөтенлеге. Сүз нигезе. Сүз формасын хасил итә торган морфема буларак кушымча. Морфемика һәм орфография арасындагы бәйләнеш. Сүзгә морфемик һәм сүз төзелеше ягыннан анализ ясау.	Сүзне состав буенча тарката белү; морфемик состав нигезендә сүзнең мәгънәсен аңлату; этимологик һәм сүз ясагыч сүзлекләрдән файдалану. Морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану. Сүзләргә морфемик һәм сүз төзелеше ягыннан анализ ясау.
8	**Морфология**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе.	Морфологиянең төп төшенчәләрен белү. Сүзнең, лексик мәгънәсеннән аермалы буларак, грамматик мәгънәсе

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш, фигыль, аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләре. Төрләнләндерү. Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр) Хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр). Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр. Сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив. Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләре. Сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре. Хәзерге, үткән һәм киләчәк заман сыйфат фигыль. Сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләре. Хәл фигыль, аның грамматик үзлекләре. Хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләре. Хәл фигыльнең синтаксик функцияләре. Сүзгә морфологик анализ ясау. Кабатлау.	үзенчәлекләрен аңлау. Сүзләрне сүз төркемнәре буенча аера белү; әдәби тел кагыйдәләре нигезендә, 5-6 нчы сыйныфта өйрәнгән сүз төркемнәре формаларын ясау һәм куллану; мөстәкыйль һәм хәбәрлек сүз төркемнәрен һәм аларның формаларын үзлектән өйрәнү; өйрәнгән сүз төркемнәренең грамматик үзлекләрен билгеләү. Сүз төркеменең гомумкатегория мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
20	Синтаксис һәм пунктуация	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Җөмләнең баш кисәкләре буларак, ия һәм хәбәр. Иянең билгерелү ысуллары. Гади һәм тезмә хәбәр. Ия һәм хәбәр арасына сызык куелу. Җөмләнең иярчен кисәкләре буларак аергыч, тәмамлык һәм хәбәр. Аергыч төрләре. Хәл төрләре. Аерымлану төшенчәсе. Аергыч, тәмамлык һәм хәлләрнең аерымлануы. Җөмләнең аныклаучы кисәкләре. Аныклагычлар янында тыныш билгеләре. Иясе генә булган һәм хәбәре генә булган бер составлы җөмләләр. Эндәш һәм кереш сүзләр булган җөмләләр. Гади җөмләгә синтаксик анализ ясау. Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Кабатлау.	Җөмләдә сүзтезмәләрне билгеләү, төп һәм иярчен сүзләрне табу; әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен бигеләү, иярчен кисәкләрнең булу-булмавын, грамматик нигезләр санын билгеләү; үзләштерелгән материал нигезендә, гади һәм кушма җөмләләр төзү; өйрәнелгән синтаксик конструкцияләрдә җөмләләрне интонацион яктан дөрес әйтү. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен билгеләү. Җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аеру. Тиңдәш кисәкләре булган җөмләләрне тану, аларны телдән һәм язма сөйләмдә дөрес куллану. Эндәш сүзләрнең төп функциясен аңлау. Эндәш сүзләр булган җөмләләрне тану һәм дөрес аңлату. Аралашу ситуациясе һәм даирәсе нигезендә төрле эндәш сүз формалары булган җөмләләр ясау һәм куллану. Гади җөмләгә синтаксик анализ ясау. Пунктуациянең төп кагыйдәләрен белү.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
1	Стилистика һәм сөйләм культурасы	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану. Сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	Мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау; культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау, туган теленә хөрмәт белән карау; әдәби телнең төп кагыйдәләрен һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү.
1	Кабатлау. Тест эшләү.		
3. ЭТНОМӘДӘНИ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (7 сәг)			
4	**Сөйләм культурасы**	Кыскартылма сүзләрне дөрес куллану. Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес һәм сәнгатьле әйтү. Әдәби әсәрләрдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик, грамматик бәхәс уята торган мәсьәләрне хәл итә торган сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби теле нормаларын үзләштерүдәге роле.	Өйрәнелгән сүз төркемнәренең хәзерге әдәби татар телендәге кулланылыш кагыйдәлрен үзләштерү; төрле коммуникатив юнәлештәге телдән һәм язма сөйләмдә аларны саклау, кирәк очракта, сөйләмгә төзәтмә кертү. Үзеңнең һәм башкаларның сөйләмендә татар теленең төп нормалары саклануны анализлау һәм бәяләү; үз сөйләмеңне төзәтү. Хәзерге татар әдәби теле нормалары турында мәгълүмат алу өчен норматив сүзлекләр куллану.
3	**Тел һәм мәдәният**	Мәдәният көзгесе буларак тел. Тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш. Мәдәният һәм милли тел үзенчәлекләре.	Татар теленең Россия тарихы һәм мәдәнияте белән бәйләнешен аңлау, текстта милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләрен табу.

8 нче сыйныф

Барлык сәгатьләр саны	105 сәг.
Коммуникатив компетенция	25 сәг.
Тел һәм лингвистик компетенция	72 сәг.
Этномәдәни компетенция	8 сәг.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)	1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)	1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)	1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (25 сәг)
2	Сөйләм һәм аралашу	Аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше. Текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау; өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү.	Телдән һәм язма сөйләм үрнәкләрен анализлау. Эчтәлек, стилистик үзенчәлекләре һәм тел-сурәтләү чаралары куллану нигезендә сөйләмдәге әйтемнәрне чагыштыру һәм тәңгәлләштерү.
2	**Сөйләм эшчәнлеге**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу. Тыңлап аңлау төрләре: сайлап алып, танышу. Танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясе. Текстның мәгънәсенә төшенеп уку. Аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу.	Тел һәм сөйләмне аеру, сөйләмнең тел системасын куллану нигезендә барлыкка килгән эш-хәрәкәт булуын аңлау. Сөйләм эшчәнлегенең төп төрләрен күзаллау.
3	**Текст**	Тексттагы фикерне дәвам итү: җөмләләрнең тезүле һәм иярчтүле бәйләнеш ысуллары, бәйләү чарасы - хәл фигыль. Кабатлауның тексттагы роле: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлек.	Текст билгеләрен белү. Тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен, текст өлешләре һәм җөмләләр бәйләнешенең мәгънәви, лексик һәм грамматик чараларын билгеләү. Тема бөтенлеге, мәгънәви бөтенлек, сурәтләү эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылыш күзлегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.
3	**Сөйләм стильләре**	Фәнни һәм рәсми стиль (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары). Фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе), дефиниция күренешенең тел чаралары һәм структурасы. Рәсми стильгә хас булган композицион формалар (жанрлар) – күрсәтмә, игълан.	Сөйләм стилен билгеләү; текстта публицистик стильгә хас булган тел чараларын табу; җөмләдә сүзләрнең туры һәм кире тәртибен билгеләү, тексттагы җөмләләрнең бәйләнеш ысуллары һәм чараларын билгеләү.
15	Контроль диктант (4). Изложение (5). Инша (6)		Татар теленең орфографик нормаларын саклап, контроль диктант, изложение, инша, инша элементлары кергән изложение язу, орфографик һәм пунктуацион хаталар табу һәм аларны төзәтү.
2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (72 сәг.)	2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (72 сәг.)	2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (72 сәг.)	2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (72 сәг.)
1	Тел – аралашуның иң	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның башка	Тел – төп аралашу чарасы дигән фикерне дәлилли торган

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
	мөһим чарасы.	телләр арасындагы урыны.	мисаллар таба белү. Төрле сөйләм стильләренә хас булган билгеләрне белү. Уку-укыту һәм фәнни текстлардан кирәкле мәгълүматны табып ала белү.
5	**Фонетика һәм графика.**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары. Фонетик иҗек. Фонетик транскрипция элементлары. Татар телендә басым төшү үзенчәлекләре. Сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсе. Кабатлау.	Сүздә авазларны тану һәм аларга характеристика бирү; аваз һәм хәрефне бутамау, сүзлекләр белән эшләгәндә алфавиттан иркен файдалану. Сүздә басым төшә торган иҗекнең урынын дөрес билгели белү; сүздә формасы үзгәргәндә басымның үзгәрешен күзәтү; сөйләмдә сүзләрне һәм аларның формаларын акцентологик таләпләрне саклап куллану. Фонетик анализ ясау. Сүзнең аваз һәм хәреф составын чагыштыру һәм тәңгәлләштерү. Сүзлек һәм энциклопедияләрдән мәгълүмат эзләгәндә, алфавитны куллану.
3	**Орфоэпия һәм орфография**	Орфографик сүзлек һәм аны сөйләм практикасында куллану. Орфографиянең өйрәнү предметы. Орфограмма төшенчәсе.	Әйтү вариантларын исәпкә алып, сүзләрне дөрес әйтү. Сүзләрнең иҗеккә бүленеш һәм сүзне юлдан-юлга күчерү ысулларын аеру, белү.
8	**Лексикология һәм фразеология**	Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе. Синоним, антоним сүзләр. Омонимнар. Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары. Төрки-татар сүзләре һәм алынмалар. Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләре. Кабатлау.	Әдәби әсәр текстларында синоним, антоним, омонимнар, күчерелмә мәгънәле сүзләрнең (метафора, җанландыру, эпитет) кулланылышын күзәтү. Сүзләрне аларның лексик мәгънәләре нигезендә куллану; укучыларга таныш булган сүзләрнең лексик мәгънәләрен аңлату һәм әлеге сүзләргә синоним, антонимнар табу; аңлатмалы сүзлектән файдалану.
3	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика. Сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүзнең ясалышы һәм үзгәреше. Тамырдаш сүзләр. Мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымча. Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар. Татар телендә сүз ясалышы механизмы төшенчәсе. Сүз ясалышының төп ысуллары. Сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ.	Морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану. Сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау. Татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		Кабатлау.	
20	**Морфология**	Татар теленең төп морфологик кагыйдәләре. Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәр. Хәбәрлек сүз төркеме: бәйлек һәм теркәгечләр. Модаль сүз төркемнәре: ымлык, кисәкчә, предикатив сүзләр. Аларның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләре. Төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең ясалышы, аларның семантикасы һәм кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзгә морфологик анализ ясау.	Сүзләрне сүз төркемнәре буенча аера белү; әдәби тел кагыйдәләре нигезендә, 5-6 нчы сыйныфта өйрәнгән сүз төркемнәре формаларын ясау һәм куллану; өйрәнгән сүз төркемнәренең грамматик билгеләрен билгеләү. Сүз төркеменең гомумкатегория мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
26	Синтаксис һәм пунктуация	Туры һәм кыек сөйләм. Чит сөйләмне җиткерү ысуллары: туры һәм кыек сөйләм. Туры сөйләм белән җөмлә төзелеше. Туры сөйләм вакытында тыныш билгеләренең куелышы. Чит сөйләмне җиткерү ысулы буларак цитата. Цитатаны тыныш билгеләре белән билгеләү. Диалог. Кушма җөмлә төшенчәсе. Кушма җөмлә төрләре. Тезмә кушма җөмлә. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Иярченле кушма җөмлә. Татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмлә төзелеше. Синтетик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре. Аналитик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре. Иярчен җөмлә, аның төрләре. Төрле төр бәйләү чаралары булган кушма җөмләләр. Иярченле кушма җөмләнең төзелеше: баш һәм иярчен җөмлә; иярченле кушма җөмләдә бәйләү чаралары. Баш һәм иярчен җөмләләр арасында тыныш билгеләре. Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Кабатлау.	Кушма җөмлә һәм аларның барлыкка килү ысуллары турындагы белемнәрне арттыру. Җөмләләрне анализлау һәм төркемнәргә бүлү. Туры сөйләм булган җөмләләрне анализлау һәм аларның схемаларын төзү. Тезүле һәм ияртүле теркәгечләре булган кушма җөмләләрне аеру һәм дөрес төзү; тексттагы җөмләләрне бәйләү чарасы итеп тезүле теркәгечләрне куллану; җөмләләрдә дөрес интонация саклау; өйрәнелгән гади һәм кушма җөмләләр төзү; өйрәнелгән синтаксик конструкциядәге гади һәм кушма җөмләләрне интонацион яктан дөрес әйтү. Кушма җөмлә кисәкләрен, автор сүзләреннән соң торган туры сөйләмне өтер белән аеру. Иярчен кушма җөмләдә баш һәм иярчен кисәкләрне аеру. Иярчен кушма җөмлә кисәкләре арасындагы мәгънәви бәйләнешне аңлау. Бер яки берничә иярчен кичәге булган иярчен кушма җөмләләрнең схемасын төзү. Кушма җөмләгә синтаксик анализ ясау. Пунктуациянең төп кагыйдәлрен белү.
3	Стилистика һәм сөйләм культурасы	Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним исемнәрне куллана белү сәләте. Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним фигыльләрне куллану.	Мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау; сөйләмдә

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		Төрле жанрдагы һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	фикерне төгәлрәк җиткерү һәм сүзләрне кабатлаудан котылу өчен синоним исемнәр һәм синоним фигыльләр куллану.
3	Кабатлау. Тест эшләү.		
3. ЭТНОМӘДӘНИ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (8 сәг)			
5	**Сөйләм культурасы**	Сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану. Әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның роле.	Хәбәрлек һәм модаль сүз төркеменә караган сүзләрне куллануда татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау; Кирәк булганда сөйләмдәге әйтемнәргә төзәтмә кертү. Үз һәм чит кеше сөйләмендә татар теле кагыйдәләренең сакланылышын күзәтү, үз сөйләменә төзәтмәләр кертү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), куллану.
3	**Тел һәм мәдәният**	Телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләр. Татар мәкальләре һәм әйтемнәре. Татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышы.	Телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү. Татар сөйләм этикеты үзенчәлекләре турында күзаллау булдыру. Укуда һәм көндәлек тормышта сөйләм кагыйдәләрен урынлы куллану.

9 нчы сыйныф

Барлык сәгатьләр саны	**68 сәг**
Коммуникатив компетенция	13 сәг
Тел һәм лингвистик компетенция	50 сәг.
Этномәдәни компетенция	5 сәг

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
1. КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (15 сәг)			
1	Сөйләм һәм аралашу	Аралашу ситуациясе һәм аның компонентлары: катнашучылар һәм аралашу шартлары; шәхси һәм шәхси булмаган сөйләшү, рәсми һәм рәсми булмаган, алдан әзерләнгән һәм әзерләнмәгән аралашу. Типик ситуацияләргә хас булган аралашу кагыйдәләрен үзләштерү.	Сөйләм этикеты турында күзаллау. Диалогик һәм монологик сөйләм үзенчәлекләрен белү. Диалог төрләрен (этикет, сорау-җавап диалогы, эш-хәрәкәткә өндәүче диалог) белү. Аралашуның типик ситуация кагыйдәләре нигезендә үзеңнең сөйләмеңдә төрле диалог төрләрен куллану.
2	**Сөйләм эшчәнлеге**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре һәм аларның үзенчәлекләре. Уку: китап һәм башка чыганаклар (шул исәптән ММЧ, Интернет чыганаклары) белән эшләү культурасы, алар белән эшләү үрнәкләре. Сөйләүченең коммуникатив максатларын тыңлап аңлау, төрле текстларны тыңлап аңлау, текстның мәгънәви кисәкләрен билгеләү һәм алар арасындагы бәйләнешне табу. Сөйләү. Диалогларда катнашу. Язу. Тыңланган яки укылган мәгълүматның эчтәлеген язма формада тапшыра белү. Инша, бәяләмә һәм рецензия язу.	Төп сөйләм төрләре һәм аларның үзенчәлекләре турында күзаллау. Ишетеп яки күреп кабул ителгән тексттагы төп һәм өстәмә мәгълүматны аеру. Ишеткән, укыган текст эчтәлеген телдән яки язмача сайлап алып, кыскача яки җентекләп тапшыру. Аралашу ситуациясе һәм максаты нигезендә иҗтимагый-мәдәни, көнкүреш, уку-укыту темаларына багышланган актуаль диалогик һәм монологик текстлар төзү.
1	**Текст**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Аның мәгънәви һәм композицион бөтенлеге. Тема, текстның төп фикере. Сөйләм төрләренең функцияләре: сурәтләү, хикәяләү, фикерләү. Текст анализы (аның темасы, төп фикере, билгеле бер стильгә каравы)	Текст билгеләрен белү. Тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, тексттагы җөмлә бәйләнеше төрләрен билгеләү; текст өлешләре һәм җөмләләр арасындагы бәйләнешнең мәгънәви, лексик һәм грамматик ысулларын табу. Текстны тема бердәмлеге, мәгънәви бөтенлек, язу эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылуы күзлегеннән чыгып анализлау һм характеристика бирү.
1	**Телнең функциональ үзенчәлекләре**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, функциональ стильләр һәм аларның жанрлары.	Сөйләм һәм әдәби тел үрнәкләрен аеру. Текстта өйрәнелгән тел-сурәтләү чараларын табу (метафора, чагыштыру, эпитет). Телнең функциональ төрләре турында гомуми мәгълүматка ия булу, әдәби телнең төрле функциональ стиленә караган текстларны аеру. Шәхси хат, игълан язу, әңгәмә алып бару, тормышта булган хәлне сөйләү, аралашу ситуациясе һәм шартлары нигезендә, өйрәнгән тема һәм публицистик характердагы хәбәр буенча чыгыш ясау. Коммуникатив таләпләргә һәм тел нормаларына туры килү-килмәү күзлегеннән чыгып, үз һәм чит кешеләр сөйләмен бәяләү.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
			Сөйләмдәге җитешсезлекләрне төзәтү.
8	Контроль диктант (3). Изложение (3). Инша (2)		Татар теленең орфографик һәм пунктуацион кагыйдәләрен саклап контроль диктант, изложение, инша, инша элементлары белән изложение язу; орфографик һәм пунктуацион хаталар табу һәм аларны төзәтү.
2. ТЕЛ ҺӘМ ЛИНГВИСТИК КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (50 сәг.)			
1	**Тел турында гомуми мәгълүмат**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат). Татар әдәби теле системасы. Тел һәм сөйләм тәңгәллеге.	Хәзерге татар теленең төп кулланылыш формалары турында күзаллау. Хәзерге татар теленең функциональ төрләрен аеру.
5	**Фонетика һәм графика.**	Лингвистика бүлеге буларак фонетика. Тел берәмлеге буларак аваз. Авазның мәгънә аеру функциясе. Татар теленең сузык авазлар системасы. Татар теленең тартык авазлар системасы. Шаулы тартыклар (яңгырау һәм саңгырау) һәм сонор тартыклар. Иҗек. Басым. Интонация. Аваз һәм хәреф тәңгәллеге. Сүзгә фонетик анализ ясау. Кабатлау.	Авазның мәгънә аеру функциясен аңлау. Сөйләм аппараты структурасын, татар телендә авазлар барлыкка килү ысулларын аңлау. Сүздә авазларны билгеләү һәм аларга характеристика бирү; авазларны һәм хәрефләрне бутамау; хәреф атамаларын дөрес әйтү, сүзлекләр белән эшләгәндә алфавитны иркен куллану. Фонетик анализ ясау.
3	**Орфоэпия һәм орфография**	Орфоэпия нормалары төшенчәсе. Лингвистиканың бер бүлеге буларак орфоэпия. Әйтү вариантлары һәм басым. Орфоэпик кагыйдәләр күзлегеннән караганда, үз һәм чит кеше сөйләмен бәяләү. Орфоэпик сүзлекләр һәм көндәлек тормышта аларның кулланылышы. Дөрес язу кагыйдәләре системасы буларак орфография. Сузыкларның һәм тартыкларның язылышы, ъ һәм ь билгеләренең кулланылышы. Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очраклары. Баш һәм юл хәрефләренең кулланылышы. Юлдан-юлга	Кыскартылган сүзләрне дөрес куллану. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату; язылышлары 5-8нче сыйныфларда өйрәнгән кагыйдәләргә буйсынучы сүзләрне, шулай ук язылышлары тикшерелми торган сүзләрне дөрес язу.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		күчерү кагыйдәләре. Орфографик сүзлекләрне куллану очраклары.	
7	**Лексикология һәм фразеология**	Лексиканың өйрәнү предметы. Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Сүз – телнең төп берәмлеге. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер һәм күп мәгънәле сүзләр. Туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләр. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. Туган телнең синоним, антоним һәм омонимнары. Синоним, антоним, омонимнар сүзлеге. Татар сүзләре һәм алынмалар. Гомумкулланылыш сүзләре һәм кулланылышлары чикләнгән сүзләр. Диалектизмнар, һөнәрчелек сүзләре, жаргоннар. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар. Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак фразеология. Фразеологик әйтелмәләр. Фразеологик әйтелмәләр сүзлеге. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау.	Лексик мәгънә, аралашу шарты һәм бурычы нигезендә сүзләрне (термин, һөнәрчелек атамалары, алынмалар һ.б.) куллану; телне алынмалар белән чуарланудан саклау; гомумкулланылыштагы сүзләрнең һәм фразеологик әйтелмәләрнең лексик мәгънәләрен аңлату; төрле сүзлекләрне файдалану (синоним, антоним, чит телләр, фразеологик әйтелмәләр сүзлеге). Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле, туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләрне аеру; синоним, антоним, омоним, төп тел-сурәтләү чараларын тану, үз сөйләмеңдә синоним, антоним, омоним, бер тематик төркемдәге сүзләрне, күп мәгънәле сүзләрне куллану. Фразеологиянең төп төшенчәләрен тану. Ирекле сүзтезмәләр белән фразеологик әйтелмәләрне аеру. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне урынлы куллану.
4	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Морфемиканың өйрәнү предметы. Тел турындагы фәннең бүлекләре буларак морфемика һәм сүз ясалышы. Сүзнең тамыры. Тамырдаш сүзләр. Төрле сүз төркемнәрендә сүз ясалышы үзенчәлекләре. Сүз ясалышының үзенчәлекле ысуллары: морфемалар ярдәмендә сүз ясалышы, сүзләрне кушу, сүзнең бер сүз төркеменнән икенче сүз төркемнә күчүе һ.б. Телнең иң кечкенә мәгънәле кисәге буларак морфеманы үзләштерү, аның мәгънәсе һәм яңа сүзләр, яңа сүз формасы ясалышындагы роле. Сүз ясалыш ысуллары төшенчәсе. Төрле сүзлекләр (сүз ясагыч, этимологик) куллану. Морфемик һәм сүз ясагыч анализ. Кабатлау.	Сүзне состав буенча таркату күнекмәсенә ия булу: сүзнең мәгънәсеннән алып, ясалыш ысулына кадәр; сүз мәгънәсен морфемик составтан чыгып аңлату; этимологик һәм сүз ясалышы сүзлегеннән файдалану. Морфемаларны мәгънәви һәм сүз ясалыш анализ нигезендә аеру; сүзләрнең 3-5 бождрадан тора торган сүз ясалыш чылбырын төзү; сүз мәгънәсенә карап, тамырдаш сүзләр табу; тамырдаш сүзләрнең мәгънәви аермасын аңлау. Сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау.
12	**Морфология**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Татар телендә сүз төркемнәре системасы. Сүз	Морфологиянең төп төшенчәләрен куллану, сүзнең лексик һәм грамматик мәгънәләрен аеру.

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		төркемнәренең бүленеш принциплары. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Модаль сүз төркемнәр: кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр. Хәбәрлек сүз төркемнәре: бәйлек һәм теркәгеч. Сүзнең лексик-грамматик, морфологик, лексик билгеләр буенча билгеле бер сүз төркеменә каравы. Сүз төркемнәренә морфологик анализ. Кабатлау.	Сүзне сүз төркеме буларак квалификацияләү; әдәби тел кагыйдәләре нигезендә, 5-6 нчы сыйныфта үткән сүз төркемнәренә караган сүзләр ясау һәм куллану; мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәрен һәм аларның формаларын үзлектән өйрәнү. Сүз төркеменең гомумкатегория мәгънәсен, морфологик үзлекләрен, аның синтаксик ролен анализлау һәм характеристика бирү. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
12	Синтаксис һәм пуктуация	Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлекләр буларак сүзтезмә һәм җөмлә. Сүзтезмәләрнең төп төрләре, сүзтезмәдә баш һәм иярчен кисәкнең бәйләнеш ысулы. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре. Җөмләдә баш һәм иярчен кисәкләр, аларның бәйләнеш ысуллары Җөмләдә тиңдәш кисәкләр. Аерымланган кисәкләре булган җөмләләр. Гади җөмлә төрләре: бер составлы һәм ике составлы, җыйнак һәм җәенке, тулы һәм ким, раслау һәм инкарь җөмләләр. Кушма җөмлә төрләре: тезмә һәм иярченле кушма җөмләләр. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Күп иярченле кушма җөмлә. Структура һәм мәгънә ягыннан иярченле кушма җөмлә төрләре. Туры һәм кыек сөйләм. Төрле сүзтезмә һәм җөмләләргә синтаксик анализ, аларны сөйләмдә дөрес куллану. Сөйләмнең сәнгатьлелеген арттыру максатыннан синтаксик синонимнарны куллану. Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуация кагыйдәләре. Кабатлау.	Җөмләдә сүзтезмәләрне билгеләү, төп һәм иярчен сүзләрне табу; әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен бигеләү, иярчен кисәкләренең булу-булмавын, грамматик нигезләр санын билгеләү; үзләштерелгән материал нигезендә, гади һәм кушма җөмләләр төзү; өйрәнелгән синтаксик конструкцияләрдә җөмләләрне интонацион яктан дөрес әйтү. Җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен билгеләү. Җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аеру. Тиңдәш кисәкләре булган җөмләләрне тану, аларны телдән һәм язма сөйләмдә дөрес куллану. Тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрне аеру һәм дөрес төзү; текстта җөмләләрне бәйләү ысулы буларак тезүле теркәгечләрне тезмә кушма җөмләләрдә куллану; сөйләмдә җөмләләрдә дөрес интонация саклау. Иярченле кушма җөмлә кисәкләре арасындагы мәгънәви мөнәсәбәтне, аларның бәйләнеш ысулларын аңлау. Бер һәм күп иярченле кушма җөмләләрнең схемаларын төзү. Кушма җөмләгә синтаксик анализ ясау. Пунктуациянең төп кагыйдәләрен үзләштерү.
3	Стилистика һәм сөйләм культурасы	Сөйләм стильләре (фәнни, рәсми, гади, әдәби, публицистик) һәм аларның үзенчәлекләре. Аудитория каршында чыгыш ясау: тема сайлау, максат һәм бурычны	Мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү; аларны төрле коммуникатив

Сәгатьләр саны	Бүлек, тема атамасы	Төп эчтәлеге	Укучыларның төп эшчәнлек төрләре характеристикасы
		билгеләү, тел-сурәтләү чараларын сайлаганда, тыңлаучыларның кызыксынуларын исәпкә алу. Телдән һәм язма сөйләм үзенчәлекләре. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау; культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау, туган теленә хөрмәт белән карау; әдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү.
3	Кабатлау. Тест эшләү		
3. ЭТНОМӘДӘНИ КОМПЕТЕНЦИЯ ЯСАЛЫШЫН ТӘЭМИН ИТӘ ТОРГАН ЭЧТӘЛЕК (5 сәг)			
3	**Сөйләм культурасы**	Кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү. Орфоэпик сүзлекне файдалану. Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес куллану. Әдәби сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпическ сүзлек, аңлатмалы сүзлек, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.	Мәктәптә тел өйрәнү вакытында өйрәнелгән төп тел кагыйдәләрен үзләштерү; аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау. Культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау, туган теленә хөрмәт белән карау; әдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү. Орфоэпик күзлектән чыгып, үз һәм чит кеше сөйләмен анализлау һәм бәяләү; үз сөйләменә төзәтмәләр кертү. Грамматик һәм лексик кагыйдәләр нигезендә исем, сыйфат, фигыльләрне куллану. Үз сөйләм культураңны формалаштыру өчен лексик байлыкның әһәмиятен аңлау. Хәзерге татар әдәби теле турында мәгълүмат алу өчен норматив сүзлекләрне куллану.
2	**Тел һәм мәдәният**	Татар халкының тарихы һәм мәдәниятенең, Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең һәм урынының телдә чагылышы. Татар сөйләм теленең кагыйдәләре һәм үзенчәлекләре. Татар сөйләм этикеты. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә, тарихи текстларда туган телнең милли-мәдәни бермлеген билгеләү, лингвистик сүзлек ярдәмендә аларның мәгънәсен аңлату. Татар сөйләмә теле кагыйдәләрен укуда һәм көндәлек тормышта куллану.	Уку процессында һәм көндәлек тормышта, үзеңнең этник нигезләрең, милли кыйммәтләр, гореф-гадәт, мәдәният нигезләрен кулланып, сәламләү, саубуллашу, котлау, этикет диалогларын төзегәндә бу төр диалог үзенчәлекләрен күзаллау. Үз сөйләмеңдә шәхескә хөрмәт, әйләнә-тирәдәгеләргә дустанә мөнәсәбәт, иҗтимагый танылу нигезендә, сөйләм кагыйдәләрен урынлы куллану. Татар теленең Россия тарихы, мәдәнияте белән бәйләнешен аңлау; өйрәнелә торган текстларда милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләрен табу.

5 нче сыйныф тематик план

№	Бүлек исеме	Сәгать саны
1	Башлангыч сыйныфларда өйрәнгәнне кабатлау	**3**
3	Текст	**4**
4	Фонетика һәм графика	**10**
5	Контроль диктант (4). Изложение (5). Инша (5)	**14**
6	Лексикология һәм фразеология	15
7	Морфология	6
8	Синтаксис һәм пунктуация	6
9	Татар теле турында белешмә. Лингвистиканың төп бүлекләре	1
10	Сөйләм культурасы	3
11	Стилистика һәм сөйләм культурасы	3
12	Сөйләм һәм культура	3
13	Орфоэпия һәм орфография	8
14	Морфемика һәм сүз ясалышы	16
15	Сөйләм һәм аралашу	**5**
16	Сөйләм эшчәнлеге	**5**
17	Ел буена үткәннәрне кабатлау	**2**
18	Арадаш аттестация. Грамматик биремле контроль диктант	1
	Барлыгы:105 сәгать	

тематик план, 8 класс

№	**Тема**	**Тема буенча дәрес саны**	**шулардан**			
			тема	**диктант**	**изложение**	**сочинение**
1	Тел һәм тел гыйлеме	1	1			
2	Үткәннәрне кабатлау	5	4	1		
3	Туры һәм кыек сөйләм	15	12	1	2(1)	
4	Кушма җөмлә	3	2	1 (к)		
5	Тезмә кушма җөмләләр	7	7			
6	Иярченле кушма җөмләләр	47	37	4 (2 к)	4 (2)	2 (1)

7	Катлаулы төзелмәләр	27	22	1 (к)	2 (1)	2 (1)
			85	**8**	**8**	**4**
		105	**105**			